

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií. Katedra teritoriálních studií

Václav Drda

**Neúspěch demokratického socialismu – vnitřní
vývoj národních socialistů a sociální
demokracie v prvním poválečném roce (jaro
1945 – léto 1946)**

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Václav Drda**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Jiří Kocián, CSc.**

Rok obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

DRDA, Václav. *Neúspěch demokratického socialismu – vnitřní vývoj národních socialistů a sociální demokracie v prvním poválečném roce (jaro 1945 – léto 1946)*. Praha, 2013. 47 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra teritoriálních studií. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Jiří Kocián, CSc.

Abstrakt

Bakalářská práce je věnována vnitřnímu poválečnému vývoji dvou demokratických, socialistických stran v poválečném Československu. První je Československá strana národně socialistická. Druhou je Československá sociální demokracie. Obě strany byly jedněmi ze šesti povolených stran Národní fronty. Cílem práce je zmapovat vývoj obou stran od května 1945 do léta 1946, kdy proběhly parlamentní volby a pokusit se objasnit, proč ani jedna v těchto volbách neuspěla.

V úvodních dvou kapitolách zdůvodňuji výběr tématu a hodnotím použité literární prameny. Následuje kapitola, která nastiňuje politický vývoj mezi stranami Národní fronty na jaře 1945 před osvobozením Československa. Další kapitola je věnována období od konce války až do podzimu 1945, kdy proběhly ustavující sjezdy obou stran. Zkoumám zde mimo jiné vnitřní organizační strukturu obou stran, od vrcholných funkcí, přes odborné komise, až po ty nejnižší. V této kapitole je i část zkoumající různé ideologické skupiny uvnitř obou stran. Pátá kapitola je věnována oběma ustavujícím sjezdům národních socialistů a sociálních demokratů. Šestá kapitola zahrnuje období od podzimu 1945 do voleb 1946 a je věnována předvolební kampani a sestavování kandidátek. V sedmé kapitole mapuji volební výsledek a jeho dopad na obě politické strany. Závěr již objasňuje hypotézu nastíněnou v úvodu.

Abstract

The Bachelor thesis is focused on inner development of two democratic socialist parties in the afterwar Czechoslovakia. The first one is Československá strana národně socialistická (The Czechoslovak National socialist Party). The second party is Československá sociální demokracie (The Czechoslovak Social Democratic Party). Both parties were included in total amount of six parties allowed by National Front. The goal of the

thesis is to present the development of both parties (since May 1945 to summer 1946) with focus on clarifying the reason of failure in parliamentary election.

In the first and second chapter the choice of the theme has been explained and the evaluation of used literature is presented. The third chapter shows the political development among the National Front parties in spring 1945 (before Czechoslovakia liberation). The next chapter is focused on the period between the end of the II. World War and autumn 1945, when both parties were reestablished. The focus of my study lies on the inner organisational structure of both parties – from the top positions to the lowest ones. The chapter contains research about the different ideological groups inside the parties. The fifth chapter describes the reestablishment of the The Czechoslovak National socialist Party and The Czechoslovak Social Democratic Party. The sixth chapter is about the period between autumn 1945 till election in 1946 and it's focused on the pre-election campaign and formation of the candidates list. The seventh chapter presents the election results and the impact to both political parties.

Within the section „Summary“ the goal of the thesis will be clarified.

Klíčová slova

Československo, volby 1946, Československá strana národně socialistická, Česká strana sociálně demokratická, rok 1945 – 1948, 40. léta 20. století

Keywords

Czechoslovakia, election 1946, The Czechoslovak National socialist Party, The Czechoslovak Social Democratic Party, years 1945 -1948, 1940s.

Rozsah práce: 90 251 znaků.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Čáslavi dne 14. července 2013 Václav Drda

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval, jak vedoucímu bakalářského semináře doc. PhDr. Jiřímu Vykoukalovi, CSc., tak zejména vedoucímu své bakalářské práce Prof. PhDr. Jiřímu Kociánovi, CSc. za jejich cenné rady a nápomoc při tvorbě mé bakalářské práce.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno:	Václav Drda
E-mail:	V.Drda@seznam.cz
Semestr:	SL
Akademický rok:	2012/2013
Název práce:	Neúspěch demokratického socialismu – vnitřní vývoj národních socialistů a sociální demokracie v prvním poválečném roce (jaro 1945 – léto 1946)
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):	SL, 2012/2013
Vedoucí bakalářského semináře:	Doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.
Vedoucí práce (není povinné):	Prof. PhDr. Jiří Kocián, CSc.
Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):	Období třetí republiky mezi květnem 1945 a únorem 1948 je bezesporu jednou z nejzajímavějších epizod vývoje Československa. Demokracie byla okleštěna skrze Národní frontu a voleb se mohli účastnit pouze povolené strany. Proto bylo zvláště důležité, jak se strany chovaly a jaký byl jejich vnitřní vývoj. Vyjimečné místo zaujímaly strany demokratického socialismu - Československá strana národně socialistická a Československá sociální demokracie.
Předpokládaný cíl (5 řádek):	Cílem práce je představit vnitřní vývoj obou socialistických stran - Československé strany národně socialistické a Československé sociální demokracie mezi květnem 1945 a létem 1946, kdy proběhly první poválečné volby, které se staly na dlouhou dobu svobodnými. Dalším cílem je pokusit se objasnit, proč ani jedna v těchto volbách neuspěla.
Základní charakteristika tématu (10 řádek):	Bakalářská práce je věnována srovnání vnitřního vývoje dvou socialistických stran - Československé straně národně socialistické a Československé sociální demokracii. Právě na bedrech těchto dvou stran ležel osud poválečného demokratického vývoje v Československu, jelikož jejich vzájemná spolupráce ještě spolu se Stranou lidovou a Demokratickou stranou Slovenska mohla zastavit narůstající moc Komunistické strany Československa. Obě strany si prošly peripetemií spojenými s procesem obnovy a i když existovaly již před vypuknutím druhé světové války, bylo pro ně osvobozené Československo zcela jiným politickým prostředím, kterému se musely přizpůsobit. V obou stranách existovaly prokomunistické a protikomunistické skupiny s rozdílnou silou, které do jisté míry utvářely směr každé z těchto dvou stran. Sociální demokracie byla ve sledovaném období prokomunistická, zatímco národní socialisté protikomunističtí. To mělo také rozdílný dopad na jejich chování v rámci Národní fronty. Proto je důležité se tomuto tématu věnovat, jelikož ve sledovaném období byl položen základ k budoucí komunistické totalitě, která nastala po únoru 1948.
Předpokládaná struktura práce (10 řádek):	V úvodních dvou kapitolách zdůvodňuji výběr tématu a hodnotím použité literární prameny. Následuje kapitola, která nastiňuje politický vývoj mezi stranami Národní fronty na jaře 1945 před osvobozením Československa. Další kapitola je věnována období od konce války až do podzimu 1945, kdy proběhly ustavující sjezdy obou stran. Zkoumám zde mimo jiné vnitřní

organizační strukturu obou stran, od vrcholných funkcí, přes odborné komise, až po ty nejnižší. V této kapitole je i část zkoumající různé ideologické skupiny uvnitř bou stran. Pátá kapitola je věnována oběma ustavujícím sjezdům národních socialistů a sociálních demokratů. Šestá kapitola zahrnuje období od podzimu 1945 do voleb 1946 a je věnována předvolební kampani a sestavování kandidátek. V sedmé kapitole mapují volební výsledek a jeho dopad na obě politické strany. Závěr již objasňuje hypotézu položenou v úvodu.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Jiří Kocián, Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948 (Brno : Doplněk 2002), str. 263.

Petr Duchoslav, Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 264.

Prokop Drtina, Československo můj osud (Praha : Melantrich 1992), str. 253.

Pavel Horák, Bohumil Laušman : politický životopis – riskantní hry sociálnědemokratického lídra (Praha : Mladá fronta a.s. 2012), str. 378.

Jan Křen, Dvě století střední Evropy (Praha : Argo 2005), str. 1109.

Ondřej Koutek, Prokop Drtina : Osud československého demokrata (Praha : Vyšehrad 2011), str. 440.

Petr Zenkl a kol., Byli jsme a budem : programové referáty ze sjezdu zastupitelstva Československé strany národně socialistické, konaného ve dnech 8. a 9. prosince 1945 v Praze (Praha : Melantrich 1946), str. 47.

nestr., XIV. valný sjezd československé strany národně socialistické 27. února - 2. března 1947 v Praze : zpráva o činnosti ústředního výboru a ústředního sekretariátu v letech 1938-1947 (Praha : Pragotisk 1947), str. 39.

Bohumil Laušman, Hospodářská výstavba republiky : průmysl, zemědělství, živnosti a řemesla (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 28.

Blažej Vilím, Výstavba a úkoly československé sociální demokracie : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 18.

Podpis studenta a datum

23.6.2012

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře	25.6.2012	
Garant oboru		

OBSAH:

1. ÚVOD:	9
2. PRAMENY A LITERATURA	10
3. JARO 1945	11
4. PŘECHODNÉ POLITICKÉ OBDOBÍ – JARO 1945 - PODZIM 1945	13
4.1. <i>Odbojová činnost</i>	
4.2. <i>Obnova stran</i>	
4.3. <i>Vedení stran</i>	
4.4. <i>Vnitřní struktura stran</i>	
4.5. <i>Odborné komise</i>	
4.6. <i>Ideová roztržitost</i>	
4.7. <i>Vznik Prozatímního národního shromáždění</i>	
5. USTAVUJÍCÍ SJEZDY	25
5.1. <i>Říjnový sjezd sociální demokracie</i>	
5.2. <i>Prosincové jednání zastupitelstva národních socialistů</i>	
6. VOLBY SE BLÍŽÍ – PODZIM 1945 – JARO 1946	32
6.1. <i>Příprava politických stran na volby</i>	
6.2. <i>Sestavování kandidátních listin</i>	
6.3. <i>Předvolební kampaň</i>	
7. VOLBY 1946	37
7.1. <i>Výsledek voleb</i>	
7.2. <i>Dopad voleb</i>	
8. ZÁVĚR	41
9. SUMMARY	42
10. POUŽITÁ LITERATURA	44

1. ÚVOD

„To, co bývalo kdysi snem jejího zemřelého tvůrce a velkého organizátora, uskutečnilo se v národní frontě. Její síla a její pevnost není v psaném programu, její síla je v tom, že všechny strany v ní sdružené chtějí mít na paměti jen blaho národa a státu. Proč se však strany v ní od sebe odlišují ve světových názorech? Proč je mezi nimi strana, lidová demokracie, jež vyznává ne socialismus, ale sociální reformismus? Proč? – ptáte se. Ne, to není na závalu a to konec konců svědčí o té Masarykově demokracii, jež má být diskusí, a Benešově, jež má být kontrolou.“¹

Výše uvedený úryvek jasně vystihuje rozpolcenost, která panovala nejenom mezi obyvatelstvem, ale zejména mezi politickou elitou poválečné „lidově demokratické“ Československé republiky. Československo se po válečných hrůzách způsobených nacistickou okupací probudilo do období tzv. „třetí republiky“. Období, během kterého mělo obyvatelstvo a političtí vůdci vybudovat republiku lepší, spravedlivější, postavenou na základech demokracie a socialismu krácející ruku v ruce k prosperitě a blahobytu. Dnes již víme, že veškeré snažení bylo zakončeno únorem 1948, kdy se moci po nekrvavém puči chopila Komunistická strana Československa v čele s Klementem Gottwaldem. Doba nadšení a jásotu byla zanedlouho vystřídána obdobím krvavého teroru. Zasáhl nejenom nepoddajné příslušníky bývalých demokratických stran, z kterých se staly jen loutky přihlížející komunistickému běsnění, ale i samotné členy komunistické strany. Revoluce začínala pojídat své děti. Přesto vraťme se do oněch několika poválečných měsíců, které byly ještě plny nadějemi, že se bude žít v běžném životě po letech strádání konečně dobře.

Československá republika vstupovala do období třetí republiky s poněkud pozměněným politickým systémem. Pravicové strany první republiky, které se v období druhé republiky sloučily do Strany národní jednoty, kde měla hlavní slovo bývalá Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (agrárníci), byly pro svou kolaboraci s nacismem zakázány. Povoleny byly pouze strany ne kolaborantské a socialistické. Na základě dohody zástupců povolených stran: komunistů, sociálních demokratů, národních socialistů, lidovců a členů Demokratické strany byla vytvořena poválečná Národní fronta. Ta se měla stát zárukou vzájemné spolupráce. Přesto můžeme již od jejího počátku pozorovat nevraživost, jak mezi zástupci jednotlivých stran, tak i mezi straníky navzájem. K největším vnitřním rozporům docházelo v sociální demokracii a do jisté míry i u národních socialistů. Zejména neklid v

¹ Bohuslav Šantrůček, *Českoslovenští národní socialisté včera a dnes* (Praha : Melantrich 1946), str. 45.

sociální demokracii se měl stát předzvěstí přicházející totality. Republika byla na rozcestí a ze sociální demokracie se stával jakýsi pomyslný jazýček na vahách demokracie.

Za cíl své bakalářské práce jsem zvolil zmapování vnitřního poválečného vývoje dvou demokratických a socialistických stran v kontextu probíhající proměny Československa, které stály na pomyslné lince v okolí politického středu. První je Československá strana národně socialistická. Druhou je Československá sociální demokracie. Zmapování bude obsahovat celkový proces obnovy obou stran, organizační struktury a jejich zapojení v rámci vrcholných orgánů Československé republiky mezi květnem 1945 a létem 1946, kdy proběhly na dlouhou dobu poslední svobodné parlamentní volby. Na základě prozkoumání výše popsaných oblastí má moje bakalářská práce pomoci objasnit, proč obě socialistické a demokratické strany ve volbách selhaly a jaký vliv na toto selhání měl vnitřní vývoj obou stran.

2. PRAMENY A LITERATURA

Vývoj poválečné sociální demokracie a národních socialistů je vyložen v řadě publikací, byť často jen v několika kapitolách. Přesto existují dvě publikace, které mapují politický vývoj obou socialistických stran dosti podrobně pro období třetí republiky a i mně se staly zdrojem základních informací. V případě sociální demokracie se jednalo o publikaci Petra Duchoslava². U národních socialistů je autorem knihy Jiří Kocián.³ U Petra Duchoslava je třeba vyzdvihnout, jak se mnohdy velmi dopodrobna věnuje vnitřní organizaci sociálně demokratické strany. Publikace Jiřího Kociána zase nahlíží na problematiku vývoje národně socialistické strany více komplexně v kontextu doby.

Za velmi důležitý zdroj informací, který je zde třeba zmínit, považuji publikace věnující se osobám Prokopa Drtiny a Bohumila Laušmana, které ať už sami napsali, nebo byly o nich napsány. V případě Prokopa Drtiny bych si dovolil vyzdvihnout publikaci, kterou sám napsal *Československo můj osud*⁴. U osoby Bohumila Laušmana je to publikace *Bohumil Laušman*⁵ od Pavla Horáka. Existují ještě další například od Jiřího Šolce⁶, nebo Ondřeje Koutka⁷.

² Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 264.

³ Jiří Kocián, *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948* (Brno : Doplněk 2002), str. 263.

⁴ Prokop Drtina, *Československo můj osud* (Praha : Melantrich 1992), str. 253.

⁵ Pavel Horák, *Bohumil Laušman : politický životopis – riskantní hry sociálnědemokratického lídra* (Praha : Mladá fronta a.s. 2012), str. 378.

⁶ Jiří Šolc, *Útěky a návraty : Bohumil Laušman – osud českého politika* (Praha : Naše Vojsko 2008), str. 403.

⁷ Ondřej Koutek, *Prokop Drtina : Osud československého demokrata* (Praha : Vyšehrad 2011), str. 440.

Jedním z hlavních zdrojů se mi staly archivní informace z onoho období mezi květnem 1945 a létem 1946 umístěné v depozitáři Parlamentní knihovny Parlamentu České republiky. I když v rámci parlamentní knihovny neexistují jednotlivé fondy, které by se přímo věnovaly sociální demokracii, nebo národním socialistům, je zde mnoho cenných pramenů zejména z poválečných sjezdů, nebo jednání zastupitelstev obou stran. Zde bych vyzdvihl zejména projevy jednotlivých členů, jak sociální demokracie při sjezdu v říjnu 1945, tak národních socialistů při jednání zastupitelstva v prosinci 1945. Některé archivní materiály jsou věnovány i stranickým komisím. Hojně jsou zde zastoupeny také politická vystoupení členů národních socialistů a sociálních demokratů na půdě Ústavodárného národního shromáždění.

Pro získání širších souvislostí o celkové problematice politického systému a v období třetí republiky jsou inspirativní například publikace Hynka Fajmona a kol.⁸, Jana Křena⁹, Jiřího Vykoukala a kol.¹⁰, nebo Pavly Vošahlíkové¹¹. V případě publikace Pavly Vošahlíkové je ale patrné, že je formulačně ovlivněna do jisté míry dobou, ve které vycházela (1985).. Dalším zdrojem důležitých informací o jednotlivých politických osobnostech pro mě byla například kniha od Pavla Kosatíka.¹²

3. JARO 1945

Na počátku roku 1945 bylo jasné, že porážka nacistického Německa je jen otázkou týdnů. Proto exiloví politici představitelé ještě více zaktivizovali své úsilí, aby byli co nejlépe připraveni na návrat do okupované vlasti. Pod tíhou politických proměn a vzhledem k válečnému vývoji, jak ve světě, tak v Československu, bylo jasné, že nová republika bude jiná, než ta předválečná. Již od roku 1943 probíhala jednání mezi prezidentem Benešem a členy komunistické strany v exilu. Beneš si velmi dobře uvědomoval, že Komunistická strana Československa se stane po skončení války významným politickým subjektem v zemi. Jedním z hlavních faktorů byla také podpora komunistů ze strany představitelů Sovětského svazu, ke kterému choval Beneš velkou dávku respektu.

Mezi 22. a 29. březnem 1945 proběhla v Moskvě jednání, kde byl dohodnut vznik vlády Národní fronty Čechů a Slováků v čele se sociálním demokratem Zdeňkem Fierlingerem. Výsledkem jednání bylo také přijetí komunistického návrhu, budoucího

⁸ Hynek Fajmon a kol., *Dusivé objetí : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů* (Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury 2006), str. 151.

⁹ Jan Křen, *Dvě století střední Evropy* (Praha : Argo 2005), str. 1109.

¹⁰ Jiří Vykoukal a kol., *Východ : vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989* (Praha : Libri 2000), str. 860.

¹¹ Pavla Vošahlíková, *Československá sociální demokracie a Národní fronta* (Praha : Academia 1985), str. 218.

¹² Pavel Kosatík, *Čeští demokraté* (Praha : Mladá fronta a.s. 2010), str. 344.

Košického vládního programu. Přesto, že byl přijat komunistický návrh, neznamenalo to, že by národní socialisté, nebo sociální demokraté neměli své alternativy. Sociální demokraté dopltili především na svou vnitřní roztržičnost. Národní socialisté naproti tomu svůj program ani nepředstavili, jelikož podcenili připravenost komunistů.¹³ V nové vládě, která byla jmenována 4. dubna 1945 v Košicích, zasedli tři sociální demokraté - Zdeněk Fierlinger¹⁴ (předseda vlády), Bohumil Laušman¹⁵ (ministr průmyslu) a Václav Majer (ministr pro výživu). Národní socialisté měli ve vládě rovněž tři zástupce – Josefa Davida (náměstek předsedy vlády), Huberta Ripku (ministr zahraničního obchodu) a Jaroslava Stránského (ministr spravedlnosti). Jmenováním nové vlády, došlo k programovému přesunu československé demokracie výrazně doleva a nic již nebránilo vzniku poválečného „lidově demokratického“ režimu. Samotná Národní fronta představovala nový subjekt poválečného systému, kde mohly zasednout pouze tyto povolené strany Komunistická strana Československa, Komunistická strana Slovenska, Československá strana národně socialistická, Československá strana lidová, Československá strana sociálně demokratická a slovenská Demokratická strana.¹⁶

Přestože pro národní socialisty nebylo finální složení vlády ideální, jelikož očekávali, že obsadí jeden z důležitých resortů - ministerstvo vnitra, nebo zemědělství, odjížděli z Moskvy plni nadějí, že Fierlinger a generál Svoboda z postu ministra národní obrany budou stát na straně demokracie a socialismu v Československu. Ve stejnou dobu však jak generál Svoboda, tak předseda vlády Fierlinger spolupracovali s komunistickou stranou. Tehdejší situaci brali národní socialisté jako dobrý odrazový můstek pro poválečný vývoj a posilování svého politického vlivu, zatímco mnozí sociální demokraté pochybovali, zda má smysl jejich stranu vůbec obnovovat. Během pobytu vlády v Košicích se pokoušel Klement Gottwald

¹³ Jiří Vykoukal a kol., *Východ : vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989* (Praha : Libri 2000), str. 125 - 128.

¹⁴ 11. 7. 1891 – 2. 5. 1976. Většinu svého života pracoval, jako diplomat. Do sociální demokracie vstoupil v roce 1924. Během 2. světové války byl velvyslancem v Moskvě, kde se dostal do vleku komunistů. Byl hlavním představitelem levicového křídla v ČSSD. Po únorovém převratu byl opět předsedou sociální demokracie a aktivně se podílel na jejím sloučení s KSČ. Viz. Josef Tomeš, *Průkopníci a pokračovatelé : Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878 – 2003* (Praha : Demos 2004), str. 26.

¹⁵ 30. 8. 1903 – 9. 5. 1963. V sociální demokracii byl aktivní od roku 1919. Za první republiky byl redaktorem *Práva lid*, členem ústředního výkonného výboru a poslancem. V prosinci 1939 odešel do exilu, odkud se vrátil, jako ministr poválečné vlády. Zpočátku byl v sociální demokracii představitelem levice, posléze „středu“. V roce 1947 byl zvolen předsedou sociální demokracie. V březnu 1948 byl nejprve donucen odejít z funkce předsedy strany a nakonec se stáhl zcela z politického života. Emigroval do Rakouska. V roce 1953 byl agenty rozvědky unesen do Československa, kde byl odsouzen v tajném procesu k 17 letům vězení. Zemřel za záhadných okolností v Ruzyňské věznici. Viz. Josef Tomeš, *Průkopníci a pokračovatelé : Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878 – 2003* (Praha : Demos 2004), str. 83.

¹⁶ Jan Křen, *Dvě století střední Evropy* (Praha : Argo 2005), str. 570 - 572.

nepřímo do řad komunistické strany získat také tehdejšího sekretáře prezidenta republiky Prokopa Drtinu¹⁷, leč bez úspěchu. Ještě během května 1945 po osvobození Prahy sovětskou armádou se jak vláda, tak i prezident přesunuli zpět do hlavního města, konečně po šesti dlouhých letech.

4. PŘECHODNÉ POLITICKÉ OBDOBÍ – JARO 1945 - PODZIM 1945

4.1. Odbojová činnost

Mnozí členové obou socialistických stran se postupně v období, které následovalo po Mnichovském diktátu, připravovali na přechod do ilegality. Během okupace se aktivně zapojili do protinacistického odboje. Sociální demokraté přispěli například velkou měrou ke vzniku odbojové organizace – Petiční výbor věrni zůstaneme.¹⁸ Podporu domácího odboje zaplatili mnozí členové obou stran těžkým žalářem, pobytem v koncentračních táborech či svými životy. Jedněmi z nejvýznamnějších obětí, které zahynuly, byly například národně socialistická senátorka Františka Plamínková, nebo předválečný předseda sociální demokracie Antonín Hampl. Během nacistické okupace zahynulo na 2 400 národních socialistů a přes 3 000 sociálních demokratů. Vedle domácího odboje byli příslušníci obou politických uskupení aktivní také v rámci exilu. Za národní socialisty jmenujme například Huberta Ripku či Prokopa Drtinu. Za sociální demokraty potom Bohumila Laušmana, nebo Václav Majera. K zintenzivnění jejich práce došlo zejména po roce 1943, kdy byly navázány první větší kontakty mezi prezidentem Benešem a představiteli Sovětského svazu, potažmo Komunistické strany Československa. Sociální demokraté procházeli již tehdy obtížnou vnitřní krizí, kdy mezi sebou soupeřily dvě mocenské skupiny: „levicová“ a „pravicová“. Přesto komunisté našli se sociálními demokraty rychle společnou řeč, zejména díky tehdejšímu československému velvyslanci v Moskvě Zdeňku Fierlingerovi. Národní socialisté, vědomi si poválečného nebezpečí v podobě možného nárůstu moci komunistů, vytvořili v listopadu 1943 skupinu MOST. Ta měla být alternativou k počínání komunistů a sociálních demokratů v Londýně. Jednalo se o jakousi nekomunistickou politickou platformu,

¹⁷ 13. 4. 1900 – 16. 10. 1980. Od roku 1929 pracoval v Kanceláři prezidenta republiky. Koncem roku 1939 odešel do exilu, kde pracoval, jako politický referent prezidenta Beneše. Od dvacátých let byl členem národně socialistické strany. V roce 1945 se stal poslancem a posléze ministrem spravedlnosti. Během komunistického převratu skočil 27. února 1948 z okna. Přežil, ale až do amnestie v roce 1960 byl ve vězení. Viz. Pavel Kosatík, *Čeští demokraté* (Praha : Mladá fronta a.s. 2010), str. 271 - 275. – zprávu o Gottwaldově nabídce popsal Prokop Drtina ve svých pamětech Prokop Drtina, *Československo můj osud* (Praha : Melantrich 1992), str. 36 - 37.

¹⁸ Jan Kuklík a kol., *Dějiny českého a československého sociálnědemokratického hnutí* (Praha – Brno : Masarykova dělnická akademie a nakladatelství Doplněk 2006), str. 60 - 66.

zaměřenou na širší obyvatelstvo. S blížícím se koncem války se postupně národní socialisté etablovali jako subjekt, který se pokusil snížit komunistickou aktivitu v zahraničním exilu.¹⁹

4.2. *Obnova stran*

Zatímco představitelé národně socialistické strany byli přesvědčeni, že včasná obnova strany jim přinese do budoucna politické body, a proto začali ještě před koncem války s diskuzemi o jejím obnovení, sociální demokraté tak rozhodní nebyli. Těsně před koncem druhé světové války bylo stále mnoho předních sociálních demokratů v čele s Bohumilem Laušmanem proti obnovení a naopak zvažovali možnost sloučení všech socialistických stran do jedné. Přesto díky aktivitě komunistů a jejich skryté prodloužené ruce Zdeňku Fierlingerovi nakonec Laušman s obnovením strany souhlasil. Předními postavami poválečné obnovy sociální demokracie v Československu byli Zdeněk Fierlinger (předseda strany), Blažej Vilím (generální tajemník strany) a Bohumil Laušman. 11. května 1945 se v Praze sešli zástupci, jak domácího, tak zahraničního prozatímního národně socialistického uskupení. Zde padlo klíčové rozhodnutí svolat na 17. května 1945 Ustavující manifestační schůzi, která by jasně deklarovala znovuoobnovení Československé strany národně socialistické. Zároveň bylo vypracováno Provolání Československé strany národně socialistické a byl připraven též akční program, který měl za úkol představit nejbližší cíle, kterých chtěli národní socialisté v Československu dosáhnout. Sociální demokraté rozhodli o vytvoření svého Ústředního akčního výboru české sociální demokracie 15. května 1945. Akční výbor potvrdil ve funkci předsedy strany Zdeňka Fierlingera. Prvním místopředsedou byl jmenován Bohumil Laušman, druhou místopředsedkyní Anna Jungwirthová a třetím místopředsedou Blažej Vilím. Akční výbor zvolil také prozatímní předsednictvo, které mělo mandát do XX. manifestačního sjezdu v říjnu 1945. Následně 26. května 1945 byl vydán manifest „Českému lidu“, který oznamoval vstoupení sociální demokracie na politické kolbiště. V červnu 1945 rezignoval prozatímní generální tajemník Václav Holub. Nejaktivněji se na hledání nového generálního tajemníka podílel B. Laušman, který nakonec prosadil na uvolněný post Blažeje Vilíma. Proti B. Vilímovi ostře vystupoval člen prozatímního předsednictva Evžen Erban, kterému vadila zejména Vilímova dřívější činnost v rámci KSČ. Je nutno uvést, že o obsazení

¹⁹ Jiří Kocián, *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948* (Brno : Doplněk 2002), str. 26 - 39.

postu generálního tajemníka se radil Fierlinger s představiteli KSČ. Stejně postupoval při řešení dalších důležitých otázek sociální demokracie.²⁰

17. května 1945 se v pražské Lucerně uskutečnila plánovaná obnovovací schůze národních socialistů, kde byl prezentován akční program. Jednání řídila Fráňa Zemínová a zasedání to bylo vskutku velkolepé, jelikož zde vystoupilo mnoho čelných představitelů v čele s předsedou Petrem Zenklem²¹. Dalšími výraznými osobnostmi byli Jaroslav Stránský, Hubert Ripka, Josef David a Prokop Drtina. Velký úspěch zaznamenal Drtinův projev o vztahu k Němcům a o nutnosti tento problém rychle vyřešit. To znamenalo odsunout je z území Československa v klidu se souhlasem vítězných mocností. Drtina očekával velkou účast, která nebyla naplněna. Díky tomu si poprvé uvědomil, jak těžké bude pro demokratické strany obnovit svou činnost. Celkový proces obnovy od místních organizací až po zemské dostala na starost Ústřední organizační komise v čele s Josefem Vitáskem, kterého o měsíc později vystřídal bývalý senátor Antonín Šolc. Přes tento jistě velký úspěch v rychlém návratu národních socialistů na politickou scénu, docházelo mezi straníky k určitým nejistotám. Ty pramenily zejména z pomnichovského vývoje strany. Mnozí národní socialisté tak vstupovali rovnou do KSČ (paralela se sociální demokracií).²² Velký problém vyvstal v případě hledání nového generálního tajemníka. Zenkl nemohl na tento post sehnat dlouhou dobu vhodného kandidáta, jelikož jeho favorit Josef Nestával z důvodu zdravotní indispozice nabídku odmítl. Zenkl si po několika rozhovorech s dalšími čelními představiteli národních socialistů vybral Vladimíra Krajínu. Krajína byl jmenován generálním tajemníkem 31. května 1945 na návrh Julia Firta.²³

V oněch květnových dnech se uskutečnila ještě jedna významná událost. Dne 16. května 1945 vystoupil v rámci oslav příjezdu prezidenta Beneše do Prahy na Staroměstském náměstí se svým projevem prozatímní primátor Prahy komunista Vacek. Jeho projev byl velmi nadutý a uzurpátorský. Sám prezidentův politický sekretář Drtina si v ten okamžik

²⁰ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 38 - 44.

²¹ 13.6. 1884 – 3.11.1975. Původním povoláním učitel vstoupil k národním socialistům 1914. Od roku 1921 byl pražských radním a od roku 1937 pak primátorem. Během Syrového vlády v roce 1938 byl krátce ministrem sociální péče a zdravotnictví. 1. září 1939 byl zatčen a poslán do koncentračního tábora Buchenwald. V roce 1945 se stal předsedou Československé strany národně socialistické. Únor 1948 nesl velmi těžce. Z vítězství komunistů obviňoval západ, který měl Československo, jako pokusnou zemi pro spolupráci komunistů a demokratů. V srpnu 1948 emigroval do Spojených států, kde se podílel na založení Rady svobodného Československa. Zemřel v roce 1975 v americkém městě Raleigh. Pavel Kosatík, *Čeští demokraté* (Praha : Mladá fronta a.s. 2010), str. 235 - 239.

²² Prokop Drtina, *Československo můj osud* (Praha : Melantrich 1992), str. 60 - 64.

²³ Ondřej Koutek, *Prokop Drtina : Osud československého demokrata* (Praha : Vyšehrad 2011), str. 171 - 172.

pomyslel, že se měli spolu s prezidentem vrátit do Československa z Londýna a ne z Moskvy.²⁴

4.3. *Vedení stran*

Na nejvyšším stupínku organizační hierarchie obou stran stál celostátní sjezd. Sjezd se konal každé dva roky, pokud nebylo rozhodnuto nadpoloviční většinou krajských organizací o svolání sjezdu mimořádného. Po něm následoval Ústřední výkonný výbor (ÚVV) v čele s předsednictvem a zastupitelstvem strany. Sjezdu se účastnili delegáti. Ti byli buď zvoleni okresní organizací, nebo se stali delegáty z titulu funkce. V takovém případě se jednalo o členy ÚVV a členy kontrolní komise strany. Například v případě sociálních demokratů musela mít okresní organizace tisíc členů, aby měla nárok na delegáta. Počet delegátů se po té zvyšoval s každou započatou tisícovkou členů. Sjezd volil nové vedení Ústředního výkonného výboru o šedesáti členech a stejném počtu náhradníků u sociální demokracie. U národních socialistů měl ÚVV 68 členů. Sjezd dále volil předsedy a členy odborových komisí. V neposlední řadě schvaloval organizační a programovou složku strany.²⁵ V období mezi sjezdy byl u obou stran nejvyšším orgánem Ústřední výkonný výbor. Kontroloval počínání všech zástupců strany ve vrcholných orgánech země, od parlamentu až po vládu. U sociálních demokratů například v jeho čele stálo představenstvo tvořené předsednictvem, předsedou kontrolní komise, ústředním tajemníkem, šéfredaktorem Práva lidu a dalšími sedmi členy ÚVV. Vedle ÚVV existovalo ještě tzv. zastupitelstvo, které bylo jakýmsi rozšířeným orgánem ÚVV, jelikož v něm krom členů ÚVV zasedali také krajsští důvěrníci a delegáti krajských organizací. Vedle všech těchto organizací existovala u sociální demokracie také bezpečnostní složka tzv. kontrolní komise, která dohlížela na všechny stranické organizace, tiskové podniky a hospodaření strany. Byla tvořena předsedou, místopředsedou a zapisovatelem. Předsednictvo národně socialistické strany tvořilo 14 lidí v čele s předsedou. Dále pět místopředsedů, politický jednatel, předseda organizační a předseda finanční komise a dalších pět řadových členů. Hlas poradní měli předseda poslaneckého klubu, generální tajemník, ústřední organizační tajemník a šéfredaktor Svobodného slova. Zastupitelstvo bylo nejvyšším orgánem národně socialistické strany mezi sjezdy v rámci ÚVV a mělo poměrně rozsáhlý politický mandát. Například mohlo svolat mimořádný celostátní sjezd, za účelem

²⁴ Prokop Drtina, *Československo můj osud* (Praha : Melantrich 1992), str. 58 - 59.

²⁵ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 46.

zvolení nového vedení strany. Také v případě problému týkajícího se celostátní politiky strany muselo změny schválit zastupitelstvo.²⁶

4.4. Vnitřní struktura stran

Celkový vnitřní chod měla v každé politické straně v kompetenci Organizační komise. Komise obou stran začaly pracovat okamžitě po svém ustavení v květnu 1945. Bylo třeba obnovit veškeré organizační stupně strany, aby mohly proběhnout jednotlivé konference a nakonec obnovovací sjezd v případě sociální demokracie, nebo jednání zastupitelstva u národních socialistů. Organizační struktura národních socialistů byla té sociálně demokratické velmi podobná. Základem byly nejnižší organizační složky. V případě sociální demokracie se jednalo o tzv. místní organizace (MO).²⁷ Místní organizace byly zakládány na úrovni obcí a městských čtvrtí. Nad místními organizacemi stály okresní a krajské organizace, které dohlížely na chod jim podřízených organizací. Nejvýše postavené byly organizace zemské. V čele každé organizační složky stál výkonný výbor. Členy výkonného výboru místní organizace byli důvěrník, místodůvěrník, zapisovatel, pokladník a tři revizoři, jejichž kompetencí byla kontrola každé MO. Okresní výkonný výbor byl větší než na úrovni MO (cca. 15 lidí) v čele s důvěrníkem. Okresní výbor byl povinen jednou za rok svolat okresní konferenci. V čele krajské organizace byl krajský výkonný výbor (KVV). Předsedové okresních organizací a členové KVV pak tvořili zastupitelstvo kraje, které schvalovalo kandidátní listiny do Národního shromáždění a podávalo návrhy k projednání na úrovni ÚVV. Krajská organizace se skládala z předsednictva KVV, představenstva KVV, pléna, komisí KVV a sekretariátu KVV. V čele KVV stál předseda, tři místopředsedové, tajemníci a revizoři pro kontrolu financí. Na všechny tyto organizace opět dohlížela kontrolní komise.²⁸

Sociální demokraté se po válce vzdali svých vlastních odborových organizací, které byly před válkou jejich velkou oporou, ve prospěch jednotné odborové organizace – Revoluční odborové hnutí (ROH). Bohužel komunisté chtěli vyklizené pozice rychle ovládnout, a proto zakládali v podnicích závodní organizace KSČ (ZPO).²⁹ Komunisté chtěli zakládáním závodních organizací upevnit svůj vliv mezi dělnictvem, jelikož již ovládali Ústřední radu odborů (ÚRO) pod vedením komunisty Antonína Zápotockého. Národní

²⁶ Jiří Kocián, *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948* (Brno : Doplněk 2002), str. 48.

²⁷ Pavla Vošahlíková, *Československá sociální demokracie a Národní fronta* (Praha : Academia 1985), str. 48.

²⁸ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 44 - 47.

²⁹ Hynek Fajmon a kol., *Dusivé objetí : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů* (Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury 2006), str. 28.

socialisté naopak zakládali závodní stranické organizace s cílem, aby se staly alternativou právě k ROH. Sociální demokracie sledovala počínání obou stran s rozladěním. Jejich chování odsoudil na říjnovém sjezdu sociální demokracie ve svém projevu generální tajemník strany Blažej Vilím. Uvedl, že není vhodné, aby v závodech vedle odborových organizací existovali také organizace politické.³⁰ Sociální demokracie přesto byla nucena pod tíhou okolností přikročit sama k zakládání závodních stranických organizací též. K založení ZPO bylo třeba nejméně šesti členů. V továrnách a podnicích mohlo vzniknout několik ZPO. V takovém případě byl vytvořen společný výbor všech zainteresovaných ZPO. V čele každé ZPO stál předseda, místopředseda a jednatel. V červnu 1946 měla sociální demokracie 902 ZPO se 33 719 členy.³¹

Každá politická strana měla se svou činností spojené velké množství výdajů. Od organizování činnosti jednotlivých stranických buněk až po financování funkcionářů strany. Za účelem kontroly a hospodaření s financemi, zřizovaly strany finanční komise. Ty spravovaly příjmy, které můžeme rozdělit na primární, jež zahrnovaly členské příspěvky a dary jednotlivých členů, a sekundární, které byly generovány z podniků a tiskařských závodů stran. Jelikož v poválečné době nebyla ještě stanovena výše členských příspěvků a jednotliví členové přispívali jen na základě dobrovolnosti, získaly nejdůležitější finanční úlohu právě podniky v majetku stran. U sociálních demokratů to bylo Ústředí hospodářských podniků v Praze, které generovalo roční zisk sedm milionů korun, což tvořilo téměř pětinu celkového rozpočtu strany.³² U národních socialistů byly nejvýznamnější tiskařské závody Melantrich. Další možností, jak získat finance, bylo vyhlášení sbírkové akce, jako v případě národních socialistů v srpnu 1945, kdy byla uspořádána akce s názvem „Strana sobě“. Zajímavostí, která byla zavedena u národních socialistů, bylo zdanění všech funkcionářů placených národněsocialistickou stranou. Díky této změně ve výběru členských příspěvků získávala strana vedle kýžených financí, také přehled o sociálním složení své členské základny.³³

Důležitou složkou každé politické strany byla také její mediální oblast, byla nejdůležitější spojnici mezi stranou a potencionální voličskou základnou. Veškerou mediální

³⁰ Blažej Vilím, *Výstavba a úkoly československé sociální demokracie : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 14 - 15.

³¹ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlčení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 45 - 46.

³² Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlčení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 56.

³³ František Klátil, *Republika nad stranami* (Praha : Melantrich 1992), str. 277.

činnost měla na starost tisková komise. Sociální demokracie vydávala jeden ústřední deník Právo lidu v čele se šéfredaktorem Janem Vaňkem, pět krajských deníků a další místní deníky a týdeníky.³⁴ Důležitou tiskovinou byl vnitrostranický věstník Organizátor. Také mezi deníky můžeme narazit na názorovou roztržičnost stejně, jako v samotné sociální demokracii. Brněnský Čin byl zaměřen protifirliŕingerovsky, v Liberci pro změnu vycházel deník podporující křídlo Václava Majera Stráž severu. Nejdůležitějším sociálně demokratickým týdeníkem pak byl Svět práce. Důležitou složkou tisku byla také tzv. autocenzura. Oficiálně cenzura neexistovala, ale byla určitá témata, která se nepřipouštěla. Jednalo se zejména o protisovětské články.³⁵ Stejně, jako sociální demokracie, měli také národní socialisté řadu deníků a týdeníků. Prvním úkolem národních socialistů v oblasti mediální produkce bylo získat pod kontrolu vydávání svého deníku Českého slova, který dostal pod svůj dočasný vliv šéfredaktor a komunista Karel Nový. Po jeho odchodu byla jedinou překážkou Českého slova nálepka kolaborace. Také díky tomu došlo k přejmenování na Svobodné slovo. Svobodné slovo pod vedením šéfredaktora Ivana Herbana se stalo stěžejním deníkem národněsocialistické strany. Klíčovým týdeníkem byl Svobodný zítřek. Za účelem školení straníků programovými směrnici došlo k vytvoření dvou menších knihovniček, z nichž zejména v té s názvem Duch národa vyšlo velké množství klíčových ideologických děl strany. Vedle dvou výše zmíněných periodik existovala ještě další na krajských a regionálních úrovních. Jednou z nezávislých tiskovin, kam národní socialisté ve velké míře přispívali, byly Svobodné noviny šéfredaktora Ferdinanda Peroutky. Národní socialisté se ve velké míře lišili ve svých člancích od sociálních demokratů, jelikož vystupovali více protikomunisticky, zatímco u sociální demokracie bylo možné spatřovat prokomunistické tendence. V případě rozhlasu, který získával postupem času na důležitosti, byl do jeho vedení dosazen předválečný národní socialista K. J. Beneš, který byl nyní sociálním demokratem, ale ve skutečnosti měl blízko ke komunistům. Stejného omylu se dopustili národní socialisté, když se dalším člověkem v rozhlase za ČSNS stala dr. Šlechtová manželka národohospodářského experta Emanuela Šlechty, který se netajil vůlí s komunisty spolupracovat.³⁶

³⁴ Po návratu do Československa bylo prvotním Laušmanovým úkolem zajistit obnovení strany a vydávání jejího deníku Právo lidu. V té době, ale byla tiskárna obsazena komunisty, kteří zde tiskli Rudé právo. Až po Laušmanově zásahu u Gottwalda došlo k předání tiskárny do rukou sociálních demokratů. Jiří Šolc, *Útěky a návraty : Bohumil Laušman – osud českého politika* (Praha : Naše Vojsko 2008), str. 139 - 147.

³⁵ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 51 - 53.

³⁶ nestr., *XIV. valný sjezd československé strany národně socialistické 27. února - 2. března 1947 v Praze : zpráva o činnosti ústředního výboru a ústředního sekretariátu v letech 1938-1947* (Praha : Pragotisk 1947), str. 26 - 27.

4.5. Odborné komise

Důležitými složkami, bez kterých by nemohla žádná politická strana fungovat, byla mládež, hnutí žen a odborné komise. Měly za úkol podporovat organizační strukturu strany a zároveň zajišťovat programovou základnu. Hlavními komisemi byly: organizační, propagační, zemědělská, živnostenská, družstevní, odborová, komise žen, mládeže, hospodářsko-politická, kulturně-politická, zahraničně-politická, bezpečnostní a další. Komise měla zpravidla 20 členů v čele s předsedou, místopředsedou a jednatelem. Všichni členové komisí byli voleni sjezdem. Zvláštní organizací v rámci sociální demokracie věnující se programovému a politickému smýšlení byla Dělnická akademie (DA). Ta měla za úkol vypracovávat pro sociální demokracii systém analýz na různé palčivé problémy tehdejšího politické organizace v rámci strany.³⁷

Mládežnické organizace byly zejména podpůrným článkem své mateřské socialistické strany. Podílely se na mnoha propagačních akcích, nebo je sami pořádaly. V neposlední řadě nabízely alternativní programové podněty, které se později mohly promítnout do finálního programu strany.³⁸ V rámci dvou socialistických stran dosáhla mládež daleko větší důležitosti v případě národních socialistů, jelikož dokázala velmi účelně oslovovat svým programem a počínáním studenty, nebo akademickou obec.³⁹ K obnovení Svazu československé mládeže národně socialistické došlo již 12. května 1945. Vedením ústředí byl pověřen poslanec Ota Hora. 26. května 1945 vyšlo jediné číslo mládežnického časopisu *Mladé proudy*. Dalšímu vydávání zabránil zásah ministerstva informací pod vedením komunisty Václav Kopeckého. Zákaz byl odůvodněn protisovětskými tendencemi v jednotlivých člancích.⁴⁰ 27. května 1945 proběhl Majáles pracujících a studujících mládeže, kterého se zúčastnilo na 40 000 lidí. Vzhledem k tomu, že došlo 8. června 1945 k dohodě o socialistickém bloku mezi jednotlivými socialistickými stranami, musela se mládežnická organizace národních socialistů sloučit s ostatními do Svazu české mládeže. Vedení národních socialistů na to reagovalo 12. července 1945 schválením vzniku odboru mladých uvnitř struktur národně socialistické strany. Členové odboru mladých tak zůstali nezávislími, i když, jako jednotlivci byli členy Svazu české mládeže. Zároveň bylo rozhodnuto, aby na úrovni každé organizační složky vznikaly též

³⁷ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 47 - 48.

³⁸ I dnes můžeme nalézt v rámci sociální demokracie mládežnickou organizaci. Jsou jí Mladí sociální demokraté, kteří jsou občanským sdružením úzce spolupracujícím s Českou stranou sociálně demokratickou

³⁹ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 48.

⁴⁰ František Klátil, *Republika nad stranami* (Praha : Melantrich 1992), str. 286 - 288.

buňky věnující se zejména mládeži. Národněsocialistická mládež díky svému nadšení a nebojácnosti dávala hlasitě najevo svůj nesouhlas vůči komunistickému vlivu. Tento přístup jim získal velkou podporu mezi studentem a akademickou obcí. Díky tomu se jim podařilo docílit vzniku tzv. Klubu akademiků na úrovni vysokých škol, který se měl stát alternativou, jako v případě závodních organizací komunisty ovládaného Svazu vysokoškolského studentstva. Na středoškolské a základní úrovni už tak úspěšní nebyli.⁴¹

Vedle mládežnických komisí existovaly také komise zaměřené na ženy. Zejména sociální demokracie svým emancipačním přístupem dávala velký prostor ženám v jejich realizaci.⁴² Ženy také byly hojně zastoupeny ve všech organizačních složkách strany od místních organizací počínaje až po odborné komise. Jejich vliv byl natolik významný, že bylo na sociálně demokratickém sjezdu přijato usnesení o zřízení ženských komisí na každé organizační úrovni strany. Rozšiřoval se také počet žen na volebních kandidátkách. Svého největšího úspěchu dosáhly sociálně demokratické ženy v listopadu 1947, kdy byla ministryní průmyslu jmenována Ludmila Jankovcová.⁴³ I národně socialistické vedení si uvědomovalo vedle důležitosti mládeže důležitost ženského hnutí. Ústředí žen Československé strany národně socialistické bylo ustaveno též v květnu 1945 a stejně jako v případě mládeže usilovalo ženské hnutí o vytvoření příslušných buněk v rámci organizačních složek strany. V čele odboru stanula populární politička Fráňa Zeminová. Národně socialistické ženy byly organizovány také v rámci celorepublikové Ženské národní rady, jejíž dlouholetou předsedkyní a zakladatelkou byla národněsocialistická politička Františka Plamínková. Plamínková byla popravena v roce 1942. Na její odkaz navázaly svou aktivitou především Růžena Pelantová, Milada Horáková a Božena Kubíčková. Další organizací s celostátní působností, ve které byly aktivní národněsocialistické ženy, byla Národní fronta žen. Přední oblastí zájmu ženského odboru či komise byla v obou stranách především sociální, zdravotnická a vzdělávací oblast. Opomenout nelze, také důraz na rovnost žen s muži.⁴⁴

Z hospodářských odborů požívaly největší důležitosti odbory zaměstnanecké, živnostensko-obchodnické a zemědělské. To bylo dáno díky zaměření stran na sociální strukturu obyvatelstva, jako byli dělníci, úředníci, živnostníci a rolníci. Zemědělský odbor

⁴¹ nestr., XIV. valný sjezd československé strany národně socialistické 27. února - 2. března 1947 v Praze : zpráva o činnosti ústředního výboru a ústředního sekretariátu v letech 1938-1947 (Praha : Pragotisk 1947), str. 28 - 29.

⁴² Petr Duchoslav, Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlčení KSČ (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 49.

⁴³ Organizací, která dnes zastupuje ženy v České straně sociálně demokratické, a která je její součástí, jsou Sociálně demokratické ženy.

⁴⁴ František Klátil, *Republika nad stranami* (Praha : Melantrich 1992), str. 291 - 294.

získal na důležitosti zejména díky zákazu agrární strany. Jak sociální demokraté, tak národní socialisté se snažili získat zemědělce a celý venkovský elektorát na svou stranu. Proto zakládali národní socialisté zemědělské odbory již od nejnižších úrovní strany. Chtěli tak získat vliv v nově ustaveném Jednotném svazu českých zemědělců.⁴⁵ Sekundární funkcí odboru byl dohled nad osidlováním pohraničí v rámci pozemkové reformy a zakládání nových národněsocialistických organizací v dané oblasti. Obě strany se snažily získat na svou stranu také živnostníky. Sociální demokracie měla výhodu, neboť předsedou živnostenské komise byl Pavel Sajal, který zároveň zastával post předsedy Ústředního svazu řemesel. Za účelem lepší spolupráce živnostníků, v rámci sociální demokracie, byla zřízena na úrovni každé místní organizace pozice živnostenského referenta. Ten měl na starost organizování všech věcí spojených s drobným podnikáním. V případě, že bylo živnostníků hodně, mohla být na úrovni okresu zřízena živnostenská komise.⁴⁶

4.6. *Ideová roztržičnost*

V obou socialistických stranách existoval rozdílný pohled na spolupráci s komunistickou stranou, přesto v případě národněsocialistické strany, nedošlo k vytvoření prokomunistického a protikomunistického křídla, jako v sociální demokracii. Bylo to zejména z důvodu, že mnozí z národních socialistů, kteří sympatizovali s komunisty, vstoupili po válce rovnou do jejich řad. Přesto můžeme spatřovat nadále mezi členy národních socialistů sympatizanty komunistů, ale jednalo se spíše o jednotlivce. Jedním z nich byl pozdější předseda Ústavodárného národního shromáždění Josef David, který byl znám svým vstřícným vztahem k Sovětskému svazu a komunistické straně. Ten usiloval vedle Petra Zenkla také o předsednický post, ale jeho podpora byla příliš malá a nemohla se se Zenklovou rovnat. Zenkl měl důležitou přednost, nikdo totiž nemohl pochybovat o jeho antikomunismu. Sám Josef David se na prosincovém sjezdu zastupitelstva národních socialistů vyslovil, jako podporovatel Zenkla a jednoty strany. Národní socialisté se tak spíše utkávali s komunisty na vnějším politickém kolbišti, než uvnitř vlastní strany.⁴⁷

⁴⁵ Jiří Kocián, *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948* (Brno : Doplněk 2002), str. 47, 56 - 57.

⁴⁶ Pavel Sajal, *Československá sociální demokracie ve spolupráci se živnostnictvem : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 21 - 22.

⁴⁷ Jiří Kocián, *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948* (Brno : Doplněk 2002), str. 89 - 91.

Zcela opačná situace panovala v sociální demokracii. Sociální demokracie byla již během války rozdělenou politickou stranou. Bylo to patrné i na jednáních v Moskvě v březnu 1945, kde byli sociální demokraté vším, jen ne jednotným uskupením. Každý delegát tak působil spíše jako jednotlivec, než příslušník sociálně demokratické skupiny. Díky vnitřní rozhádanosti vyšli sociální demokraté z jednání nejhůře. Obsadili sice post ministerského předsedy Zdeňkem Fierlingerem, ten ale nebyl předválečným typem sociálního demokrata. U Bohumila Laušmana byla situace jiná. Laušman nebyl nikdy komunista, ale chtěl docílit stavu, kdy „socialismus bude poučovat demokracii“. Tím nemyslel socialistickou diktaturu, ale vzájemnou spolupráci socialismu a demokracie, kdy samotný socialismus se měl stát jejím ochráncem.⁴⁸ Ministerstvo výživy naproti tomu obsadil antikomunista Václav Majer. Laušman se i přes svou nepopularitu mezi spolustraníky stal ministrem především proto, že to vyhovovalo Moskvě.⁴⁹ Po válce získala ideová roztříštěnost na důležitosti. V sociální demokracii postupně vykryštovaly tři ideologické proudy – protikomunistický, centristický a prokomunistický. „Levicové“ křídlo pod vedením Zdeňka Fierlingera mělo ze všech tří ideově nejbližší ke komunistům, proto se s jejich vedením Fierlinger radil o všech klíčových otázkách sociální demokracie.⁵⁰ Fierlinger byl v očích mnohých sociálních demokratů pouhou loutkou komunistické strany. Jak komunisté, tak Fierlinger viděli v obnovené sociální demokracii jen jakéhosi partnera KSČ. K nejbližším Fierlingerovým spolupracovníkům patřili – Evžen Erban, Vojtěch Erban, František Tymeš a Ludmila Jankovcová. Evžen Erban byl mimo jiné generálním tajemníkem Ústřední rady odborů, kde přicházel do blízkého kontaktu s Antonínem Zápotockým, který odbory vedl. Vedoucími představiteli protikomunistického křídla byli Václav Majer, který nejvíce spolupracoval s ostatními nekomunistickými stranami a Blažej Vilím. Protikomunistická „pravicová“ frakce chtěla ze sociální demokracie vybudovat nezávislý politický subjekt. Přesto se nebránila spolupráci s komunistickou stranou v případě řešení nadstranických a hospodářských problémů. Majer byl na rozdíl od Fierlingera schopným organizátorem s pevnými politickými názory. Jeho touhou bylo vytvořit silnou sociální demokracii, jako protiváhu KSČ. O centristech můžeme hovořit, jako o lidech ideově někde mezi prokomunistickým a protikomunistickým křídlem. Jednalo se především o kvalifikované pracovníky zastoupené v

⁴⁸ Pavel Horák, *Bohumil Laušman : politický životopis – riskantní hry sociálnědemokratického lídra* (Praha : Mladá fronta a.s. 2012), str. 166.

⁴⁹ Ondřej Koutek, *Prokop Drtina : Osud československého demokrata* (Praha : Vyšehrad 2011), str. 166 – 170, 177.

⁵⁰ Pavel Horák, *Bohumil Laušman : politický životopis – riskantní hry sociálnědemokratického lídra* (Praha : Mladá fronta a.s. 2012), str. 200 - 202.

hospodářských komisích a odvětvích, která tolik úzce nesouvisela s politikou, ale spíše s odborností. Vedoucí silou centristů se stal do budoucna Bohumil Laušman.⁵¹

Rozpolcené situaci uvnitř sociální demokracie nepřidávala ani činnost komunistů. Na podzim 1945 si mnozí sociální demokraté ze závodů, národních výborů a dalších institucí začali stěžovat na jejich počínání, jelikož mnohdy užívali nátlak a zastrašování. Sám předseda poslaneckého klubu sociálních demokratů Jaroslav Hladký kritizoval postup komunistů ve Sborech národní bezpečnosti. Komunisté takto vytlačovali členy sociální demokracie skrze intriky a nátlak SNB z funkcí. Laušman k těmto věcem přistupoval solidárně, ale považoval je za selhání jednotlivců. Podobné rozladění panovalo také na Slovensku, kde došlo v roce 1944 ke sloučení obou stran (komunistické a sociálně demokratické) do Komunistické strany Slovenska. Začaly se objevovat první hlasy, které spojení odsuzovaly, jelikož v nově vzniklé straně měli jednoznačnou převahu komunisté. Situace na Slovensku se stávala s posilováním Demokratické strany kritickou. Během října 1945 se pro vytvoření samostatné sociálně demokratické strany na Slovensku vyslovili, jak Blažej Vilím, tak Bohumil Laušman. Po dohodě s komunisty v prosinci 1945 tak vznikla 20. ledna 1946 na Slovensku sociálně demokratická Strana práce.⁵²

4.7. *Vznik Prozatímního národního shromáždění*

Na základě dekretu prezidenta republiky z 25. srpna 1945 bylo rozhodnuto o ustavení Prozatímního národního shromáždění (PNS) 28. října 1945, které se mělo stát novým a zároveň dočasným zákonodárným orgánem v nové republice. Jeho zvláštností bylo, že vzniklo na základě dohody všech politických stran, nikoliv skrze celostátní parlamentní volby. Bylo rozhodnuto, že PNS bude mít 300 poslanců, rozdělených rovnoměrně mezi všechny strany. Tento cíl se nakonec nepodařilo naplnit, jelikož například komunisté získali 51 poslanců, nebo lidovci 49. Sociální demokraté a národní socialisté získali každý 50 mandátů. U národních socialistů připadlo 40 mandátů straníkům a deset osobnostem. Jedním z nových poslanců se stal také Prokop Drtina, který dostal od prezidenta Beneše začátkem července svolení, aby kandidoval. 28. října 1945 po ustavení Prozatímního národního shromáždění byl předsedou shromáždění zvolen národní socialista Josef David.⁵³ V souvislosti s volbou

⁵¹ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 56 - 64.

⁵² Pavel Horák, *Bohumil Laušman : politický životopis – riskantní hry sociálnědemokratického lídra* (Praha : Mladá fronta a.s. 2012), str. 193 - 198.

⁵³ nestr., *XIV. valný sjezd československé strany národně socialistické 27. února - 2. března 1947 v Praze : zpráva o činnosti ústředního výboru a ústředního sekretariátu v letech 1938-1947* (Praha : Pragotisk 1947), str. 11 - 12.

předsedy Národního shromáždění nedodrželi komunisté dohodu se sociálními demokraty, když nabídli post národním socialistům za klid ve vládě. To Laušmana zaskočilo a naopak navrhoval, aby sociální demokraté při následné rekonstrukci vlády v listopadu 1945 spolupracovali s lidovci a ne s komunisty.⁵⁴ Jelikož byl Josef David zvolen předsedou Prozatímního shromáždění, muselo dojít k jeho nahrazení na postu náměstka předsedy vlády. V otázce výběru náhradníka zasedlo předsednictvo národně socialistické strany. Zde Petr Zenkl oznámil, že se dohodl s ostatními ministry, aby se místopředsedou vlády stal dosavadní ministr spravedlnosti Jaroslav Stránský. Funkce ministra spravedlnosti byla nabídnuta Prokopu Drtinovi, který ji po počátečním ostychu přijal.⁵⁵ Dne 30. října 1945 předstoupil před PNS Fierlinger se svou zprávou o dosavadní činnosti vlády. 6. listopadu 1945 podala Fierlingerova vláda demisi a okamžitě byla jmenována nová opět pod Fierlingerovým vedením. 9. listopadu 1945 předložil Fierlinger PNS program nové vlády, který PNS 21. listopadu 1945 jednomyslně schválilo.⁵⁶

Prokop Drtina se ve svých pamětech v souvislosti s ustavení národního shromáždění zmiňuje o prvním velkém sporu mezi politickými stranami, který byl veden kvůli rozsahu znárodnování. Lidovci a Demokratická strana chtěli co nejméně znárodnování. Národní socialisté byli pro znárodnění těžkého průmyslu a velkých závodů lehkého průmyslu vyjma Baťových závodů. Sociální demokraté plně spolupracovali s komunisty a prosadili širokou variantu znárodnování.⁵⁷ Na podzim 1945 se také stabilizovala situace u národních socialistů do rukou úzkého okruhu představitelů, jako byli například: předseda strany Petr Zenkl, ministři Jaroslav Stránský, Hubert Ripka a Prokop Drtina, místopředsedkyně strany Františka Zeminová, předseda Prozatímního národního shromáždění Josef David a generální tajemník Vladimír Krajina.⁵⁸

5. USTAVUJÍCÍ SJEZDY

5.1. Říjnový sjezd sociální demokracie

Díky své rychlé obnově mohla sociální demokracie svolat mezi 18. a 21. říjnem 1945 XX. manifestační sjezd. Sociálně demokratický sjezd měl ukazovat nové zrození jednotné a

⁵⁴ Pavel Horák, *Bohumil Laušman : politický životopis – riskantní hry sociálnědemokratického lídra* (Praha : Mladá fronta a.s. 2012), str. 193 - 198.

⁵⁵ Ondřej Koutek, *Prokop Drtina : Osud československého demokrata* (Praha : Vyšehrad 2011), str. 184, 189.

⁵⁶ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 67 - 70.

⁵⁷ Ondřej Koutek, *Prokop Drtina : Osud československého demokrata* (Praha : Vyšehrad 2011), str. 82 - 83.

⁵⁸ Prokop Drtina, *Československo můj osud* (Praha : Melantrich 1992), str. 87 - 88.

silné sociální demokracie. Jeho cílem bylo mimo jiné vytyčit programové, politické cíle a zvolit nové vedení. Staronové předsednictvo v čele se Zdeňkem Fierlingerem a nový padesátičlenný Ústřední výkonný výbor byli zvoleni v poslední den sjezdu. Zároveň byl generálním tajemníkem potvrzen Blažej Vilím.⁵⁹ Jedním ze zásadních bodů bylo, že došlo ke změně názvu na Československá sociální demokracie. Vypadlo tedy slovo dělnická. Generální tajemník strany Blažej Vilím to vysvětloval změnou politického zaměření sociální demokracie. Do budoucna se měli stát předmětem jejího politického zájmu všechny vrstvy obyvatel.⁶⁰

Na sjezdu vystoupilo mnoho předních členů sociálně demokratické strany. Například Zdeněk Fierlinger, Václav Majer, Anna Jungwirthová, Vojta Erban, Blažej Vilím, Pavel Sajal, nebo Bohumil Laušman. Projevy byly plné optimismu, naděje, elánu do budování republiky, přesto z nich bylo patrné, kdo ve straně náleží k jakému ideovému proudu. Jako protikomunisticky zaměřený lze spatřovat projev Václava Majera, který nejprve při svém bilancování o utrpeních jakými si Československá republika prošla, neopomněl připomenout, jakou chybou bylo sjednocení sociálních demokratů s komunisty na Slovensku. Následně, když hovořil o venkově, apeloval na sociální demokracii, aby dohlížela na dodržování spravedlnosti při osídlování pohraničí. Dále uvedl, že sociální demokracie jde na venkov s dobrým programem a usilovnou prací. Nikoliv lacinou agitací a demagogií, což opět byla protikomunistická rétorika.⁶¹ Jako do jisté míry protikomunistický můžeme považovat projev generálního tajemníka strany Blažeje Vilíma. Ve svém projevu například ocenil, jak rychle se dokázaly ustavit veškeré organizační složky strany. Za úspěch považoval, že ke dni konání sjezdu se podařilo ustavit na 4 200 místních organizací. Protikomunistický podtext měla ta část projevu, kde ocenil český národ, který svým postojem během války dokázal, že nestrpí cizí vládu a omezování svobod nyní a ani v budoucnu.⁶²

Centristickou většinu zastupoval ve svém projevu například Bohuslav Kratochvíl, který přednesl příspěvek vymezující vztah sociální demokracie a inteligence. Apeloval, aby

⁵⁹ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 66 - 67.

⁶⁰ Hynek Fajmon a kol., *Dusivé objekty : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů* (Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury 2006), str. 26.

⁶¹ Václav Majer, *Zemědělci a socialistické hnutí : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 5 - 9.

⁶² Blažej Vilím, *Výstavba a úkoly československé sociální demokracie : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 5 - 11.

veškeré stranické posty byly obsazovány dostatečně kvalifikovanými lidmi. Stejně tak mělo být postupováno i v případech závodních výborů. Mělo dojít ke sjednocení myšlení dělnictva, rolnictva a inteligence. Zároveň mělo být pracováno na zlepšení morálky a disciplíny, aby mohlo dojít k vybudování svobodného a spravedlivého světa. Inteligence se měla stát rozvojem socialismu, měla zkoumat, bádát a činit socialismus lepším, protože socialismus, jak uvedl je nadějí celého národa a všech jeho vrstev.⁶³

Príspevky zdůrazňující potřebu spolupráce s komunisty přednesl například Vojta Erban, Evžen Erban, nebo Pavel Sajal. U Vojty Erbana lze spatřovat prokomunistickou rétoriku, když apeloval, že všichni pracující si musí být rovni. Do budoucna měl každý pracovat podle svých schopností a být odměňován podle svých potřeb. Jak rolníci, tak inteligence se měli dostat myšlenkově na stejnou úroveň s dělnickou třídou a společně budovat republiku. Ve svém projevu také zdůraznil nutnost existence sociální demokracie a zároveň spolupráce všech socialistických stran. Komunisté, národní socialisté a sociální demokraté měli nadále spolupracovat v rámci socialistického bloku. Strana, která by jej opustila, by podle něj přestala být stranou pracujícího lidu. To byla z jeho strany zjevná narážka na národní socialisty.⁶⁴ Stejně jako Vojta Erban, také Evžen Erban ve svém projevu ocenil práci dělnické třídy a zdůraznil nutnost socialistické osvěty mezi ostatními vrstvami obyvatelstva. Strana se podle něj měla zaměřit na práci s dělníky, aby se dělnictvo stalo rozhodující sebevědomou a mocenskou silou. Právě sociální demokracie měla tuto sílu vést.⁶⁵ Prokomunisticky vyzněl do jisté míry také projev Pavla Sajala, který byl věnován společné spolupráci sociální demokracie a živnostníků. V úvodu svého projevu vyzýval sociální demokracii, aby ochránila živnostníky před vlivem střední vrstvy, která byla podle něj reakční silou. Aby toho sociální demokracie dosáhla, měla propojit systém znárodněného průmyslu a podnikání. Dělnictvo považoval za základ socialismu, který by měl živnostníky přijmout

⁶³ Bohuslav Kratochvíl, *Strana a inteligence : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 5 - 13.

⁶⁴ Vojta Erban, *Zásady československé sociální demokracie : projev pronesený dne 19. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 5 - 17.

⁶⁵ Evžen Erban, *Strana a dělnictvo : projev pronesený dne 19. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 5 - 12.

k sobě. Přesto o živnostnících mluvil, jako o nedělnickém živlu, aby pak pokračoval ve svém projevu, kde navrhl, jaká opatření je třeba udělat pro zlepšení stavu živnostníků.⁶⁶

Důležitým bodem jednání sjezdu bylo také vytvoření sociálně demokratického programu pro nadcházející období a volby v roce 1946. Strana se měla nově zaměřit na široké vrstvy obyvatelstva a tomu bylo potřeba program přizpůsobit.⁶⁷ V zemědělské sféře mělo být zachováno soukromé střední a drobné zemědělské podnikání. Půda v pohraničí měla být prioritně přidělována drobným zemědělcům. Účinným nástrojem zemědělské politiky se mělo stát demokratické družstevní zemědělství, nikoliv zakládání kolchozů a sovchozů. Zemědělství mělo projít stejně, jako průmysl ozdravným procesem a do budoucna měly tyto dvě odvětví spolu navázat úzkou spoluprací a dosáhnout propojenosti. Zemědělství mělo být co nejvíce mechanizováno. Venkovu měla být zajištěna elektrifikace a plynofikace, aby byla rolníkům co nejvíce usnadněna práce.⁶⁸

Živnostníci se již do budoucna neměli obávat sociální demokracie, jako dříve. Sociální demokracie měla skrze ministerstvo průmyslu řízené Bohumilem Laušmanem docílit spravedlivého přídělů surovin mezi průmyslem a živnostníky. Dále měla být upravena cenová, daňová a platová politika státu. Měly být zrušeny velkoobchody a ustavena nová dobrovolná obchodní družstva.⁶⁹ Znárodnění velkoobchodů mělo také posílit vztah mezi odběratelem a dodavatelem. Mělo dojít ke zřízení výzkumných ústavů pro řemeslo a obchod, posílen systém průmyslových a obchodních škol, zajištěno sociální pojištění atd. Skrze lepší organizaci práce, aby řemeslníci nevyráběli stejné výrobky, jako průmysl, mělo dojít k zefektivnění produkce živnostníků. Živnostník se měl stát rovnocenným partnerem rolníka, dělníka a inteligence ve výstavbě nové republiky.⁷⁰

V případě průmyslu, mělo dojít ke znárodnění veškerých velkých podniků i těch, které byly v majetku soukromníků, kteří nekolaborovali s nacisty. Stejně tak mělo být postupováno

⁶⁶ Pavel Sajal, *Československá sociální demokracie ve spolupráci se živnostnictvem : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 5 - 23.

⁶⁷ Jiří Šolc, *Útěky a návraty : Bohumil Laušman – osud českého politika* (Praha : Naše Vojsko 2008), str. 151.

⁶⁸ Václav Majer, *Zemědělci a socialistické hnutí : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 9 - 11.

⁶⁹ Bohumil Laušman, *Hospodářská výstavba republiky : průmysl, zemědělství, živnosti a řemesla* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 19 - 28.

⁷⁰ Pavel Sajal, *Československá sociální demokracie ve spolupráci se živnostnictvem : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 5 - 23.

i v případě zahraničních firem. Přesto drobné průmyslové podniky měly zůstat v rukách jejich majitelů. Mělo dojít k racionalizaci výroby, aby byla zajištěna dostatečně rychlá obnova poničené republiky. Měly být odstraněny potíže s nedostatkem elektrické energie způsobené malou těžební výrobou dolů.⁷¹

V případě rodinné oblasti mělo dojít k zlepšení sociální a zdravotní péče o mladé. Žena vychovávající malé dítě měla dostávat mateřský příspěvek. Rodiny s více dětmi měli být daňově zvýhodněné. Zvláštní důraz měl být kladen na mateřské školy, kde mělo dojít ke zkvalitnění péče. Dětem na základních školách měla být například zajištěna možnost chodit po vyučování do družiny, nebo dostávat alespoň jedno teplé jídlo denně. V oblasti prázdnin měla být dále rozvíjena činnost odborů a ministerstva školství za účelem organizování dětských pobytů. Zároveň měla být posílena oblast rozvoje a počtu pracovních sil ve školství.⁷² Měl být zajištěn spravedlivý důchod, upraveny rozvodové zákony a zjednodušena práce žen v domácnosti zavedením elektřiny, nebo plynu. Také bytová výstavba měla být napříště přizpůsobena praktičnosti a pohodlí domova.⁷³ K odstranění ženské práce mělo přispět také zavedení závodních kuchyň. Mělo být dodržováno mzdové zrovnoprávnění žen a mužů. Strana měla jít do budoucna ženám naproti a snažit se jich získat do svých řad co nejvíce.⁷⁴

5.2. *Prosincové jednání zastupitelstva národních socialistů*

Ve dnech 8. – 9. prosince 1945 se uskutečnil sjezd zastupitelstva národněsocialistické strany. Tím měl být zakončen proces obnovy. Mělo být zvoleno nové předsednictvo a nový ústřední výkonný výbor. Zároveň měl být přijat akční program a organizační řád strany. Předně byl sjezd zastupitelstva věnován hlavně národněsocialistickému programu, jelikož zvolení staronového vedení se ukázalo jako formalita. Předsedou se stal Petr Zenkl a místopředsedy Josef David, Alois Lysý, František Sivera, Jaroslav Stránský a Fráňa Zemínová. Generálním tajemníkem byl potvrzen Vladimír Krajina.⁷⁵ Národně socialistická strana se na sjezdu prezentovala stejně, jako sociální demokracie, jako silná strana mající

⁷¹ Bohumil Laušman, *Hospodářská výstavba republiky : průmysl, zemědělství, živnosti a řemesla* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 5 - 18.

⁷² Anna Jungwirthová, *Péče o matku a dítě* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 5 - 10.

⁷³ Adéla Bělíková, *My chceme nový lepší řád* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 3 - 13.

⁷⁴ Anna Jungwirthová, *Ženy v československé sociální demokracii : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 7 - 11.

⁷⁵ Ondřej Koutek, *Prokop Drtina : Osud československého demokrata* (Praha : Vyšehrad 2011), str. 175.

zájem o široké vrstvy obyvatelstva, od rolníků a dělníků až po inteligenci. Tuto tezi podpořili svými příspěvky Hubert Ripka, Petr Zenkl, nebo Jaroslav Stránský. Celkově se nesl sjezd v duchu plném nadějí a očekávání. Národní socialisté si slibovali mnoho od voleb v nadcházejícím roce 1946.⁷⁶

Předseda národních socialistů ve svém projevu bilancoval nad historií národních socialistů, nad důvodem jejich existence. Spatřoval ji v boji za beztřídní společnost, za češtinu a rozvoj českého národa. Bilancoval také nad utrpením a těžkostmi, které postihly národně socialistické hnutí během nacistické okupace. Na závěr svého vystoupení zdůraznil, že národní socialisté budou ochraňovat demokracii a svobodu Československé republiky a vše zakončil slovy „Byli jsme a budem!“⁷⁷ Josef David dostal za úkol zhodnotit ve svém příspěvku počínání první československé vlády. Obhajoval například nutnost vystěhování národnostních menšin Němců a Maďarů. Podpořil reformu veřejné správy, znárodnění klíčového průmyslu nebo zemědělskou reformu. Aby zaplašil veškeré pochyby o jeho osobě vůči Petru Zenklovi, odmítl jakoukoliv reakci se slovy „*J sme v týchto názorech jednotní, a to i zejména, že strana musí být národní a socialistická a že v jejím středu není místa pro stoupence, kteréhokoliv reakčního směru.*“⁷⁸ Dalším ze zajímavých projevů byl ten, který přednesl ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka. Ripka zhodnotil oblast hospodářství a dosavadní činnost vlády. Například připomněl obtížnost při vládních jednáních, jelikož národní socialisté, jako jediná socialistická strana zaujímalí zájem všech vrstev obyvatelstva, nikoliv jen dělníků, střední třídy, nebo rolníků. Tím národní socialisté budovali v největší míře myšlenku demokratického, rovnostářského socialismu.⁷⁹ Generální tajemník strany Vladimír Krajina bilancoval nad činností Národního bloku pracujících lid měst a venkova, kde byly zastoupeny všechny tři socialistické strany, které se dohodly mimo jiné právě skrze tuto instituci například na vytvoření Ústřední rady odborů, nebo Jednotného svazu českých zemědělců. K tomu měl jisté výhrady, kdy zejména Ústřední rada odborů se dle jeho názoru stala komunistickou baštou. Na druhou stranu díky existenci Národního bloku došlo k dohodě o paritním zastoupení všech stran v rámci národních výborů na všech úrovních. Stejněho poměrného zastoupení bylo s úspěchem dosaženo také v rámci Prozatímního Národního

⁷⁶ Jiří Kocián, *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948* (Brno : Doplněk 2002), str. 263.

⁷⁷ Petr Zenkl a kol., *Byli jsme a budem : programové referáty ze sjezdu zastupitelstva Československé strany národně socialistické, konaného ve dnech 8. a 9. prosince 1945 v Praze* (Praha : Melantrich 1946), str. 3 - 9.

⁷⁸ Petr Zenkl a kol., *Byli jsme a budem : programové referáty ze sjezdu zastupitelstva Československé strany národně socialistické, konaného ve dnech 8. a 9. prosince 1945 v Praze* (Praha : Melantrich 1946), str. 14.

⁷⁹ Petr Zenkl a kol., *Byli jsme a budem : programové referáty ze sjezdu zastupitelstva Československé strany národně socialistické, konaného ve dnech 8. a 9. prosince 1945 v Praze* (Praha : Melantrich 1946), str. 26 - 27.

shromáždění. Obyvatelstvo se mělo ve svém boji za demokracii opírat právě o národně socialistickou stranu.⁸⁰

Stejně, jako sociální demokraté, také národní socialisté potřebovali vytvořit svůj program s tezemi a prioritami pro nadcházející volby. Národně socialistická strana se na základě svého programového dokumentu tzv. Akčního programu měla prezentovat, jako vlastenecká, sebevědomá a hlavně nekomunistická.⁸¹ Základem programu měly být tři nosné pilíře a to národ, socialismus a demokracie, které měly spolupracovat ve vzájemné harmonii. Socialismus měl být vybudován nikoliv po vzoru Sovětského svazu, ale vlastní československou cestou. Vedle budování socialismu, nemělo být zapomínáno také na mravní hodnoty, které se měly stát nedílnou součástí moderní a rozvíjející se společnosti. Již nadále nemělo být obyvatelstvo vykořisťováno. To mělo být zajištěno zestátněním klíčových podniků a dosažením sociální rovnoprávnosti. Přesto nemělo být zestátněno všechno, mělo se jednat o určitý druh pluralitního hospodářství na bázi vzájemné synergie mezi soukromým, družstevním a státním podnikáním, jež by vedlo k prosperujícímu hospodářství. Přitom nezapomínal také na inteligenci, která měla být stejně, jako ostatní složky obyvatelstva spravedlivě pracovní ohodnocena. V otázce zemědělství vedle nutnosti zachování soukromého a družstevního vlastnictví akcentoval potřebu znovuosídlení českého pohraničí. V rámci zajištění československé jednoty mělo dojít k industrializaci a masivnímu zemědělskému rozvoji Slovenska. Právě posílení vztahů se střední třídou a rolnictvem bylo považováno za klíč budoucího politického úspěchu. Byla zdůrazněna také nutnost obchodní spolupráce, jak se Sovětským svazem, tak západními zeměmi.⁸² Skrze demokratickou socializaci podniků mělo dojít k lepší práci s dělnictvem, které se mělo díky národně socialistickému hospodářskému konceptu přidat na stranu národních socialistů. Měl být vytvořen sociální systém pro nezaměstnané a staré lidi. Zavedeno pojištění proti nezaměstnanosti. Vzdělání mělo být dostupné všem složkám obyvatelstva bez majetkového rozdílu. Mělo být dosaženo také demokracie kulturní. To se týkalo hlavně žen, kterým mělo být dáno rovné právo s muži na vlastní seberealizaci ať už ve vzdělání, nebo profesním životě. V zahraniční politice se mělo Československo stát mostem mezi východem a západem.

⁸⁰ Petr Zenkl a kol., *Byli jsme a budem : programové referáty ze sjezdu zastupitelstva Československé strany národně socialistické, konaného ve dnech 8. a 9. prosince 1945 v Praze* (Praha : Melantrich 1946), str. 43 - 47.

⁸¹ Jiří Kocián, *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948* (Brno : Doplněk 2002), str. 86 - 87.

⁸² Petr Zenkl a kol., *Byli jsme a budem : programové referáty ze sjezdu zastupitelstva Československé strany národně socialistické, konaného ve dnech 8. a 9. prosince 1945 v Praze* (Praha : Melantrich 1946), str. 29 - 33.

V zemědělství mělo dojít k co nejrychlejšímu vyvlastnění půdy Němců a jejímu spravedlivému přerozdělení lidem, kteří se o ni měli svědomitě starat. Udržením zemědělské půdy v soukromém vlastnictví svých majitelů měl stát zajistit do budoucna vysokou úroveň československého zemědělství. Mělo dojít k masivní elektrizaci venkova, aby došlo k co největšímu ulehčení práce. Ochranu před přírodními katastrofami mělo skýtat veřejné pojištění proti škodám. K zajištění přísunu nových kvalifikovaných pracovníků měla být vybudována síť zemědělských škol. Aby byly veškeré úkoly splněny měl být vypracován celostátní zemědělský plán, který se měl starat nejen o rozvoj venkova, ale v neposlední řadě také určovat ceny jednotlivých zemědělských výrobků. V péči se nemělo zapomínat také na lesní hospodářství, které bylo během okupace hodně zanedbávané. Venkovský lid se měl stát jedním z opěrných pilířů národně socialistické strany a nově budovaného Československa.⁸³

Jaká panovala na jednání zastupitelstva atmosféra, vystihují nejlépe slova předsedy ČSNS Petra Zenkla: „*Jsmo jednotnější, než jsme kdy byli. V tom ať se nikdo neklame. Jsme připraveni i na rány. Jsou-li nespravedlivé, neoslabí nás, spíše posílí a zocelí.*“⁸⁴

6. VOLBY SE BLÍŽÍ – PODZIM 1945 - JARO 1946

Československo zůstávalo jednou z mála zemí, kde mělo k prvním svobodným volbám dojít až v roce 1946. Ve většině osvobozených zemí se volby konaly již v roce 1945. Jedním z důvodů, proč se volby neuskutečnily ještě v roce 1945, byla přítomnost vojsk cizích mocností na našem území. Ta se stáhla až v průběhu listopadu 1945. Dalším důvodem byly také spory mezi politickými stranami, kdy mělo k volbám dojít. Volby v roce 1946 měly ukončit přechodné období a zvolit parlament, který byl do voleb rozdělen na základě poměrného zastoupení. Nově zvolené Ústavodárné národní shromáždění bylo zvoleno na dva roky a jeho hlavním úkolem mělo být vytvoření nové československé ústavy. 16. ledna 1946 se konala schůze koordinačního výboru stran Národní fronty, kde bylo dohodnuto datum konání voleb a za jakých podmínek se uskuteční. Národní socialisté prosazovali co nejbližší možný termín ještě během jara 1946. Sociální demokraté chtěli volby v květnu 1946 a komunisté na podzim 1946. Nakonec bylo dosaženo kompromisu a datum voleb stanoveno na 26. května 1946.⁸⁵ Dalším důležitým bodem jednání, byla otázka, kdo všechno může volit. Napříště byla možnost volby přiznána bezpečnostním složkám a naopak upřena kolaborantům. Byla také snížena věková hranice volebního práva z 21 na 18 let. Komunisté se snažili ovlivnit volby

⁸³ Josef Michálek, *Věrní strážci rodné země* (Praha : Melantrich 1946), str. 5 - 22.

⁸⁴ Petr Zenkl, *Národní socialismus věčně živý* (Praha : Melantrich 1946), str. 45.

⁸⁵ Ondřej Koutek, *Prokop Drtina : Osud československého demokrata* (Praha : Vyšehrad 2011), str. 214.

také zavedením tzv. bílých lístků. Bílé lístky měly dát lidem možnost nehlasovat pro žádnou politickou stranou, když už museli jít k volbám. Komunistická strana tak chtěla oslabit ostatní demokratické strany, zejména lidovce a národní socialisty. Hlasování o bílých lístcích bylo velmi bouřlivé, přesto byly bílé lístky schváleny na schůzi parlamentu 11. dubna 1946 v poměru 155 : 131. Národní socialisté tak bojovali proti bílým lístkům alespoň na stránkách Svobodného slova.⁸⁶

Veřejnost, stejně, jako politické strany hleděla k volbám s nadějí. Nekomunistické strany si nepřipouštěly svůj neúspěch, zejména národní socialisté věřili, že skončí ve volbách, jako první. Dle četných průzkumů můžeme sestavit následující model, podle kterého měli komunisté získat 23%, národní socialisté 21%, lidovci 19% a sociální demokraté 17%. Zajímavý je výzkum, který provedl Československý ústav pro veřejné mínění, který předpověděl, takřka skutečný zisk, který pak jednotlivé strany ve volbách obdržely.⁸⁷

6.1. Příprava politických stran na volby

Příprava na volby v roce 1946 probíhala v obou politických stranách již od podzimu 1945. Snažily se všemožně zaktivizovat veškeré organizace a stranické výbory. Sociální demokraté v rámci zintenzivnění propagace vyhotovili na 269 druhů plakátů. Celkově bylo tiskovin vyrobeno na 17 milionů kusů. Řídícím orgánem přípravy voleb byla Ústřední kancelář strany. 13. února 1946 proběhla schůzka vrcholných představitelů sociální demokracie, kde bylo vytyčeno, že hlavní vrstvou obyvatelstva, na kterou se sociální demokraté zaměří, bude mládež. Během jara 1946 se podařilo sociálně demokratické mládeži získat 50 000 nových členů.⁸⁸ Také národní socialisté nezháleli. V únoru 1946 se uskutečnil sjezd osvětových a školských pracovníků a vzdělavatelů strany, kteří měli na starost program. V březnu 1946 se sjely k jednání národně socialistické ženy a v dubnu 1946 se uskutečnily jednotlivé krajské konference a sjezd samosprávných národněsocialistických pracovníků. K programovým otázkám pak následovaly v dubnu a květnu 1946 ještě sjezdy národněsocialistických zemědělců, lékařů, farmaceutů a veterinářů. Národní socialisté si od voleb slibovali citelné posílení svých pozic s cílem, být nejsilnější stranou v poválečném

⁸⁶ Prokop Drtina, *Československo můj osud* (Praha : Melantrich 1992), str. 156 - 159.

⁸⁷ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 83 - 85.

⁸⁸ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 80 - 83.

Československu. Také sociální demokraté očekávali, že získají více než 50 dosavadních mandátů.⁸⁹

6.2. Sestavování kandidátních listin

Národní socialisté se snažili maximálně posílit vliv v oblastech, kde mohli uspět. To se týkalo zejména měst, kde byla silně zastoupena střední vrstva, o kterou se národní socialisté opírali. V čele pražské kandidátky byl předseda strany Petr Zenkl. Na druhé místo byla původně nominována Fráňa Zemínová, ale pod tíhou nutnosti mít na kandidátce mladou tvář, obsadil druhé místo Prokop Drtina. Fráňa Zemínová se tak stala lídrem kandidátky Prahavenkov. Z dalších čelných národních socialistů kandidoval například Hubert Ripka v Hradci Králové, Josef David v Mladé Boleslavi, nebo Jaroslav Stránský v Brně.⁹⁰ Přesto se sestavování kandidátních listin neobešlo bez problémů. Především kvůli pokusům nasadit do voleb členy bývalých pravicových stran. Nejproblematictější byla situace s agrárníky. Agrárníci nejdříve zkoušeli vytvořit vlastní stranu, po té vstoupit do slovenské Demokratické strany, nebo k lidovcům. Nakonec na jaře 1946 na základě jednání s prezidentem Benešem došlo k etablování velké části agrárníků v rámci národněsocialistické strany. Sám Petr Zenkl vyšel bývalým agrárníkům vstříc, když jejich nejvýraznější osobnost bývalého ministra financí exilové vlády Ladislava Feierabenda nechal zvolit místopředsedou zemědělského odboru národněsocialistické strany. Dalším důležitým motivem hovořícím pro začlenění agrárníků bylo posílení vlivu na venkově, kde se nedařilo národním socialistům etablovat. Vstup Feierabenda a dalších agrárníků do národněsocialistické strany měl před květnovými volbami v roce 1946 tuto situaci vylepšit. Přesto mnozí členové nesli začlenění agrárníků do strany nelibě a na obranu Feierabenda museli vystoupit takové osobnosti, jako poslankyně Milada Horáková, nebo ministr spravedlnosti Prokop Drtina. Kromě Ladislava Feierabenda se v rámci národních socialistů etablovali členové dalších zakázaných stran, jako Vlastimil Klíma, který byl bývalým národním demokratem, nebo František Přeučil, někdejší člen Živnostenské strany. František Přeučil byl dokonce lídrem pardubické kandidátky.⁹¹

Velký spor ohledně sestavování kandidátních listin panoval také uvnitř sociální demokracie. Zatímco Majerova skupina prosazovala schválení návrhů z regionů en bloc, Fierlingerova skupina se tomu snažila zabránit, ale neuspěla. Předpokládala, že „pravicové“

⁸⁹ Jiří Kocián, *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948* (Brno : Doplněk 2002), str. 102.

⁹⁰ Prokop Drtina, *Československo můj osud* (Praha : Melantrich 1992), str. 155.

⁹¹ Jiří Kocián, *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948* (Brno : Doplněk 2002), str. 91 - 96.

regiony neuspějí a oni zde po volbách uskuteční výměnu vedoucích činitelů, jak je patrné z dopisů mezi Laušmanem, Fierlingerem a Erbanem. Jednalo se zejména o Brno v čele s Františkem Tymešem, Plzeň s Vojtou Benešem, Budějovicko s Mirko Sedlákem a Hradecko s Klabanem a Macháčkem. Nejvíce proti „pravicové“ skupině brojil Vojta Erban, který si uvědomoval, že pokud volby skončí neúspěchem, bude Majerova skupina nabývat na síle a stane se velkým problémem. Proto se zasazoval o elegantní odstranění všech vedoucích členů skupiny. Nejprve se zbavili Františka Němce, který byl členem kladenské kandidátky, ale na zasedání zastupitelstva, které ji mělo potvrdit, na tento post rezignoval. Odůvodnil to nedostatečnou podporou spolustraníků. Stáhl se do politického ústraní a stal se velvyslancem v Kanadě. 21. dubna 1946 schválilo zastupitelstvo sociální demokracie na svém jednání finální kandidátní listinu pro volby.⁹²

6.3. Předvolební kampaň

Na jednáních parlamentu 26. března 1946 se jednotlivé strany dohodly na principech volebního boje. Agitační program byl limitován cíli vytyčenými Košickým vládním programem. Dále bylo zakázáno, jakékoliv osočování jednotlivých protikandidátů. Také osoba prezidenta Beneše neměla být do předvolebního boje zatahována. Přání čistoty volební kampaně se později v jejím průběhu ukázalo jako velmi naivní. Komunisté velmi ostře útočili hlavně na předsedu národních socialistů a pražského primátora Petra Zenkla, aby se jim podařilo vyhrát v Praze. Spor byl natolik vyhrocený, že se proti komunistům postavil i jeden z nejrespektovanějších novinářů a Zenklův spoluvězeň z Buchenwaldu Ferdinand Peroutka.⁹³ Mezi národními socialisty a sociálními demokraty došlo také k mnoha sporům. Národní socialisté zažalovali sociálnědemokratický tisk za štvavé články v Právu lidu u rozhodčího soudu novinářů. Dalším bojem bylo pozvání ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny na valnou schůzi Ústředního svazu řemesel, kterému předsedal sociální demokrat Pavel Sajal, jenž následně neudělil Drtinovi slovo. Národní socialisté naproti tomu šířili skrze svá periodika, že sociální demokraté jsou jen přísluhovači komunistů a po volbách se obě strany spojí.⁹⁴ Sociální demokracii v předvolebním klání dosti uškodila také její vnitřní rozpolcenost, která znemožnila jednotnou obranu hlavně právě vůči národním socialistům. Přesto se nepřátelsky chovali v některých regionech také komunisté. Jednalo se zejména o Králové Hradecko, Karlovarsko, Plzeňsko, Kladensko, Ostravsko a několik pražských obvodů. Aby toho nebylo

⁹² Pavel Horák, *Bohumil Laušman : politický životopis – riskantní hry sociálnědemokratického lídra* (Praha : Mladá fronta a.s. 2012), str. 203 - 204.

⁹³ Ondřej Koutek, *Prokop Drtina : Osud československého demokrata* (Praha : Vyšehrad 2011), str. 220 - 221.

⁹⁴ Ondřej Koutek, *Prokop Drtina : Osud československého demokrata* (Praha : Vyšehrad 2011), str. 214 - 215.

málo, obviňovaly se levicová skupina s pravicovou uvnitř sociální demokracie, kdo má větší zásluhu na předvolební kampani.⁹⁵

Velmi zajímavým se ukázal spor národně socialistické mládeže se Svazem české mládeže (SČM). 10. března 1946 svolala národněsocialistická mládež na 10. až 12. května 1946 svůj sjezd. Svaz české mládeže svolal svůj sjezd na 21. až 23. března 1946. V dubnu, ale Svaz české mládeže rozhodl o svolání krajského sjezdu na stejné datum, jako byl naplánován národněsocialistický sjezd mládeže. Již to bylo pro mnohé národní socialisty nepřijatelné. Vše se vyostřilo, když SČM přejmenoval svou krajskou schůzi na „Radostné dny osvobozené mládeže“. To bylo chápáno ze strany národních socialistů, jako politická provokace a agitace. Dne 4. května 1946 tak rozhodlo předsednictvo národněsocialistické mládeže o vystoupení všech členů z SČM. Dále prohlásilo, že k tomuto datu odmítá SČM jako nadstranickou organizaci. Při slavnostním průvodu národněsocialistické mládeže 10. května 1946 se jej zúčastnilo na 80 000 lidí.⁹⁶

Dalším faktorem, který ovlivnil volby, byla také manipulace voličskými seznamy řízená ministerstvem vnitra. Manipulace spočívala ve vyškrtnutí velkého množství voličů z důvodu domnělé kolaborace. Jen v Praze to bylo na dvacet tisíc lidí. Další manipulací bylo snížení věku pro voliče. Toho zneužili politrucci, kteří odváděli celé oddíly vojáků k volbám s doporučením, aby volili komunisty a většina uposlechla. Stejný tlak byl skrze odbory uplatňován také v továrnách. Velkou roli sehrál i psychologický nátlak ze strany policejních složek a představitelů národních výborů. Docházelo k systematickému zastrašování lidí, ale v mezích zákona. Lidé byli například zavíráni bez udání důvodu na půl dne. Největší dopad to mělo na propagátory ostatních demokratických stran vyjma komunistické, která byla skrze ministerstvo vnitra skrytým organizátorem. Jako nátlakový lze do jisté míry považovat také přesun vojsk Rudé armády z Rakouska přes Moravu do Německa bezprostředně před volbami. Přesto, že byl přesun povolen předsedou vlády Fierlingerem a ministrem obrany Svobodou, byl díky ostrému nesouhlasu lidovců a zásahu prezidenta Beneše přímo u Stalina posunut na období po volbách.⁹⁷

⁹⁵ Pavel Horák, *Bohumil Laušman : politický životopis – riskantní hry sociálnědemokratického lídra* (Praha : Mladá fronta a.s. 2012), str. 200 - 203.

⁹⁶ nestr., *XIV. valný sjezd československé strany národně socialistické 27. února - 2. března 1947 v Praze : zpráva o činnosti ústředního výboru a ústředního sekretariátu v letech 1938-1947* (Praha : Pragotisk 1947), str. 13.

⁹⁷ Prokop Drtina, *Československo můj osud* (Praha : Melantrich 1992), str. 159 - 166 .

7. VOLBY 1946

7.1. Výsledek voleb

Květnových voleb se zúčastnilo 93% ze 7 000 000 oprávněných voličů. První skončili v Českých zemích komunisté se ziskem 40,2% hlasů a 93 poslaneckých mandátů. Druzí byli národní socialisté, kteří obdrželi 23,6% hlasů a 55 mandátů. Třetí skončili lidovci s 20,2% a 46 mandáty. Poslední stranou v Čechách byli sociální demokraté s 15,5% hlasů a ziskem 37 mandátů. Na Slovensku dopadly volby odlišně. První byla Demokratická strana s 62% a 43 mandáty. Druzí komunisté dostali téměř o 30% hlasů méně a to 30,37% a 21 mandátů. Na třetím místě skončila Strana slobody s 3,73% a 3 mandáty. Poslední byla obdoba české sociální demokracie Strana práce s 3,11% a 2 mandáty. Velkou porážku zaznamenaly bílé lístky, jelikož si je v celém Československu vybralo pouze 0,45 procenta voličů.⁹⁸ Zatímco komunisté byli svým volebním výsledkem pozitivně překvapeni, sociální demokraté utrpěli hořkou porážku, když v celostátním poměru získali jen 12% hlasů. V Ústavodárném národním shromáždění ztratili sociální demokraté 13 mandátů. Zároveň s úpravou zastoupení v jednotlivých úrovních Národních výborů ztratili další velké množství křesel nižšího stupně.⁹⁹ Národní socialisté byli otřesení zejména výsledkem voleb na venkově. Komunisté dokázali skrze ministerstvo zemědělství lépe odhadnout, co venkov potřebuje. Nejvíce popularity jim přineslo přerozdělování zabavené půdy po odsunutých Němcích a kolaborantech. Ani angažování bývalých členů agrární strany na kandidátkách národních socialistů nepřineslo tolik očekávané hlasy a naopak je to možná i do jisté míry poškodilo. Největší ranou pro národní socialisty byla porážka v Praze a ztráta postu primátora města. Nejvíce se to dotklo předsedy strany Petra Zenkla, zejména prohra v čtvrti Karlín, který považoval za základ národně socialistické moci v Praze. Oproti ztrátě Prahy, získali národní socialisté prvenství v Plzni a překvapivě také v Brně. Nejhorší na výsledku voleb byla před volbami uzavřená dohoda, na jejímž základě se mělo upravit mocenské rozložení sil v národních výborech všech úrovní podle celostátního výsledku. To ještě posílilo pozice komunistů. Drtina to okomentoval slovy „*Za to je ovšem tedy odpovědný jen český národ sám, český lid sám – nikdo jiný! Necht' tedy nikde jinde viníka nehledá a nesnaží se této odpovědnosti zbavit. To by k ničemu dobrému nevedlo. Jen sebepoznání může jednoho dne přinést žádoucí nápravu a také ji určitě přines!*“¹⁰⁰ Přesto národní socialisté vzhlíželi

⁹⁸ Ondřej Koutek, *Prokop Drtina : Osud československého demokrata* (Praha : Vyšehrad 2011), str. 221.

⁹⁹ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 87 - 90.

¹⁰⁰ Prokop Drtina, *Československo můj osud* (Praha : Melantrich 1992), str. 170.

k budoucímu vývoji s nadějí, kdy další volby se již stanou vítěznými. Nadějí pro ně byla stále trvající většina demokratických stran v Národním shromáždění, jelikož komunisté měli jen 113 poslanců.¹⁰¹

7.2. Dopad voleb

6. června 1946 se uskutečnilo jednání ústředního výkonného výboru ČSNS, které mělo za cíl zhodnotit výsledek voleb a zjistit příčinu neúspěchu. Objevila se vlna kritiky, z nichž byly, jako nejčastější důvody zmiňovány absence konkrétního hospodářského a sociálního programu, nedobudovaná členská základna a organizační síť. Dalšími kritizovanými body bylo přílišné zaměření na střední třídu a bohatší vrstvy, nikoliv dělníky. Zejména proti činnosti národních socialistů na venkově bylo vzneseno velké množství námitek. Celkové zhodnocení přednesl Prokop Drtina, který zdůraznil, že národní socialisté vstupovali oproti komunistům do obnovené republiky s obavami o svou vlastní existenci a tudíž se dostali do časového, programového a organizačního skluzu, který se ukázal být při volbách rozhodujícím. Vedení národních socialistů se proti výtkám ohradilo, vysvětlujíc, že výsledek voleb je dán celkovým posunutím myšlením doleva, kdežto národní socialisté musí zůstat stranou levého středu. Prokop Drtina ve svém vystoupení shrnul veškeré předpoklady, které znevýhodňovaly národní socialisty vůči komunistům, jednalo se například o nevýhodná vyjednávání v březnu 1945 v Moskvě, nebo vládní angažovanost národních socialistů v předválečném Československu. Volební výsledek se také odrazil ve vztazích národních socialistů mezi sebou. Počátkem června 1946 na zasedání národněsocialistického poslaneckého klubu ostře vystoupila proti Josefu Davidovi a všem prokomunistům Fráňa Zemínová, která je označila za jednoho z viníků voleb. Houstnouce atmosféru museli klidnit jak předseda strany Petr Zenkl, tak Prokop Drtina. Oba vyzvali ke konsolidaci strany, nikoliv jejímu štěpení. Zajímavé bylo vystoupení Oty Hory, který navrhl, aby národní socialisté v povolebním vyjednávání požadovali post ministra vnitra.¹⁰² Aby se v budoucnu předešlo dalším volebním porážkám, měl být stávající program přepracován a vymezit se více vůči komunistům. Nový program měl být více zaměřen na zemědělce, živnostníky a další nesocialistické složky obyvatelstva. Dále mělo dojít k omlazení strany a upuštění od těsné spolupráce s komunisty a sociálními demokraty.¹⁰³

¹⁰¹ Prokop Drtina, *Československo můj osud* (Praha : Melantrich 1992), str. 166 - 173.

¹⁰² Ondřej Koutek, *Prokop Drtina : Osud československého demokrata* (Praha : Vyšehrad 2011), str. 221 - 225.

¹⁰³ Jiří Kocián, *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948* (Brno : Doplněk 2002), str. 106 - 110.

Jaké panovalo rozpolčení v sociální demokracii po volbách, poukazují slova Vojty Erbana: „*Když rozradostnění komunisté volali pod okny, ať žije Fierlinger, reagoval na to Majer tím, že řval: ‚Zavřete ta okna, vždyť jsou to gauneři.‘ Když Fierlinger vyšel na balkon, volala Jankovcová hystericky: ‚Ať jde zpátky, je to provokace, není to k vydržení.‘ Když se Fierlinger vrátil z balkonu a uklidňoval přítomné tím, že říkal, že je vše v pořádku, že dohromady máme většinu, odešli vztekle z místnosti Vilím, Majer a Jankovcová.*“¹⁰⁴

Až do voleb neměl ani jeden tábor, jak Majerův, tak Fierlingerův převahu. Volební výsledek a vzrůstající komunistická agresivita, ale některé členy prokomunistického křídla natolik šokovala, že se přiklonili spíše k politickému středu. Začali se obávat o osud demokracie v narůstající komunistické totalitě. Jedním z nich byl i Bohumil Laušman, jeho změnu v názorech způsobil nejen volební výsledek, ale zejména bezohledné chování komunistů v jednotlivých regionech.¹⁰⁵ Samotný Fierlinger se zachoval zcela opačně. Odmítal vyvodit z porážky sociální demokracie osobní důsledky a naopak vyzýval k těsnější spolupráci s KSČ, čímž vnitropolitickou situaci ještě více vyhrocoval. Některé krajské organizace zejména ze západních a severních Čech nevylučovaly ani svolání mimořádného sjezdu za účelem odstranění Fierlingera a jeho „levicové“ frakce. Odmítavý postoj k sebereflexi sociálnědemokratického vedení dokazuje zasedání ÚVV z 30. května 1945, kde byl hodnocen výsledek voleb. Nejprve byly zmíněny zásluhy sociální demokracie ve vládě při obnově republiky. Důsledky volební porážky nebyly spatřovány ve vedení strany a hledaly se zástupné důvody. Jednalo se zejména o problematiku obnovy strany, nedostatečnou spolupráci jednotlivých organizačních složek strany a přechod dělníků ke KSČ. V neposlední řadě byla zmiňována štvavá kampaň od národních socialistů poukazující na možné povolební sjednocení sociálních demokratů a komunistů. Sám Fierlinger považoval výsledek voleb za „čestný úspěch“. Ještě markantnější neochota vyvodit z volební porážky jakékoliv důsledky se ukázala 6. června 1946 na zasedání stranického zastupitelstva, které nedospělo k žádné, ani dílčí tolik členskou základnou očekávané sebereflexi.¹⁰⁶

Takové jednání představitelů sociální demokracie ještě více rozlítlo regionální funkcionáře. 27. června 1946 došlo například na schůzi brněnského krajského župního výboru k ostrému střetu, kdy místopředseda krajského výboru Čoupek a další členové požadovali co

¹⁰⁴ Pavel Horák, *Bohumil Laušman : politický životopis – riskantní hry sociálnědemokratického lídra* (Praha : Mladá fronta a.s. 2012), str. 205.

¹⁰⁵ Jiří Šolc, *Útěky a návraty : Bohumil Laušman – osud českého politika* (Praha : Naše Vojsko 2008), str. 156 - 157.

¹⁰⁶ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 94 - 97.

nejdříve odklon od spolupráce s komunisty. Situaci musel nakonec uklidňovat člen předsednictva strany František Tymeš. 1. července 1946 také přijel do Brna sám Laušman, aby situaci uklidnil. Laušman začal svůj projev obvyklým vystoupením, kdy pochválil bývalou vládu, proces obnovy Československa a přednesl obtíže, které čekají vládu budoucí. Aby obhájil, že sociální demokracie jde vlastní cestou, zdůraznil, že sociální demokracie prosazovala co nejrychlejší znárodnování na rozdíl od komunistů, kteří chtěli vše dělat postupně. Závěrečná část ale poukazovala na změnu v jeho postojích. Vyjadřoval se zde ke sporům o obsazení postu předsedy národního výboru v Plzni a Olomouci. Podle dojednaných dohod měla kandidáta na post předsedy navrhnout vítězná strana. V obou případech, ale komunistické návrhy nebyly přijaty. To vedlo ke komunistickým demonstracím. Laušman na to v Brně reagoval slovy „*Nikdy žádnému teroru se nepodrobíme, také mu neuhneme a to, co se odehrálo v Plzni a Olomouci, znamená opuštění demokracie. Proto trváme, aby se nová vláda řídila podle intencí Košického programu a aby nikdo jiný nevládl než skutečná vláda. Vláda má vládnout s principy demokracie a socialismu, abychom tak nakonec utužili právní jistotu a pořádek a pevný řád.*“¹⁰⁷ Projev byl přijat bouřlivým potleskem a mezi místními prokomunisty zavládlo zklamání. I přes tyto protesty nedošlo ke svolání mimořádného sjezdu. Důvodem byly stanovy, kdy se musela pro svolání mimořádného sjezdu vyslovit polovina krajských organizací, k čemuž nedošlo. Přesto mnohé krajské organizace vyslali k ÚVV rezoluce požadující jasnou politickou linii, oslabení spolupráce s KSČ, nebo obměnu vedení strany a stranického tisku.¹⁰⁸

Rozpolcenost byla patrná také při hlasování o předsedovi Národního shromáždění. Komunisté navrhli předsedu Ústřední rady odborů Antonína Zápotockého. Majerova skupina se snažila získat sociálnědemokratické poslance pro kandidáta národních socialistů Josefa Davida. Bohužel neúspěšně. Majer a jeho následovníci se tak museli držet doporučení předsednictva strany a podpořit Antonína Zápotockého. Ze strany komunistů to byla vůči sociálním demokratům další blamáž, jelikož po složení prezidentského slibu prezidenta Beneše do rukou komunisty Antonína Zápotockého sami komunisté nabídli rezignaci

¹⁰⁷ Pavel Horák, *Bohumil Laušman : politický životopis – riskantní hry sociálnědemokratického lídra* (Praha : Mladá fronta a.s. 2012), str. 209 - 210.

¹⁰⁸ Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 98 - 100.

Zápotockého. 18. července 1946 tak byl zvolen předsedou Národního shromáždění národní socialista Josef David.¹⁰⁹

8. ZÁVĚR

Základní snahou mé práce bylo ukázat vnitřní vývoj, který panoval v Československé sociální demokracii a Československé straně národně socialistické mezi květnem 1945 a červencem 1946 a pokusit se nalézt důvod, který vedl k porážce obou stran v parlamentních volbách v květnu 1946. Proces obnovy i přes drobné obtíže v případě sociální demokracie proběhl u obou stran nakonec rychle. Organizační struktura stran v mnohém navazovala na předválečnou. Novinkou bylo snad jen pouze zahrnutí závodních organizací do stanov obou stran.

Z hlediska ideové jednoty na tom byli národní socialisté mnohem lépe, než sociální demokraté. V Československé sociální demokracii se střetávalo příliš mnoho protichůdných názorů, které ji velmi uškodily ve volbách v roce 1946 a de facto se staly hlavní příčinou porážky. Vnitřní rozhádanost se totiž přenášela citelně na voličskou základnu. Jedni spatřovali v sociální demokracii přísluhovačku komunistů, a proto volili raději přímo KSČ. Pro druhé byla příliš radikální a volili národní socialisty. Dalším důvodem, který přispěl k porážce sociální demokracie, byl komunistický volební program, který se téměř shodoval s vládním košickým. KSČ se tak skrze obsazená ministerstva stala jakousi vládou ve vládě při prosazování vlastního programu, který mnozí voliči zaměňovali za vládní. Sociální demokracie měla velmi dobrý program, její chybou bylo, že nedokázala nalézt mezi obyvatelstvem skupinu, o kterou by se mohla opírat. Chtěla být stranou všech, ale ve skutečnosti nebyla ničím. Na základě zjištěných faktů mohu konstatovat, že kdyby sociální demokracie dělala nezávislou politiku, měla předpoklady stát se druhou nejsilnější stranou v Československu, jelikož spolu s Komunistickou stranou Československa byla v prvním poválečném roce nejaktivnější stranou. Dalším faktorem, který ovlivnil citelně výsledek voleb, byl také nízký počet místních organizací, jelikož do voleb stihla sociální demokracie zřídit MO pouze v 55% obcí.

V případě národních socialistů nebyla na vině vnitřní roztržičnost, jako spíše neodhadnutí směřování společnosti a podcenění soupeře, kterého představovala KSČ. Většinová společnost již tehdy velmi silně inklinovala k levici a za přispění komunistického

¹⁰⁹ Pavel Horák, Bohumil Laušman : politický životopis – riskantní hry sociálnědemokratického lídra (Praha : Mladá fronta a.s. 2012), str. 207.

tisku docházelo k masivnímu očerňování národních socialistů, z kterých se tak stávali „rozvraceči republiky“. Národní socialisté až příliš přecenili vliv členů bývalých pravicových stran. Zejména vliv bývalých agrárníků byl na venkově oproti komunistickému natolik malý, že národní socialisté mezi rolníky propadli. Nedokázali lidem prodat svůj zemědělský program, který byl přesto velmi kvalitní. Národní socialisté se nemohli spolehnout ani na střední třídu a úřednictvo. Další velkou absencí, která přispěla k porážce národních socialistů, byla jejich omezená aktivita. Národní socialisté mohli být na základě dohody o Národní frontě aktivní pouze na území Čech, zatímco komunisté díky Komunistické straně Slovenska a sociální demokraté díky Straně práce zaobírali svou činností celé území republiky. Důležitým faktorem, který ovlivnil volby, byl také postoj Edvarda Beneše, který nepodpořil otevřeně žádnou z kandidujících stran a sám k volbám nešel. Národní socialisté to chápali nejenom, jako akt nezákonný, jelikož volby byly povinné, ale jako ústupek komunistické straně. Zároveň to bylo bráno, jako nepřímé poškození národních socialistů. Hlavní důvod porážky obou stran, který jen přispěl k jejich poválečnému vývoji, je třeba spatřovat již v moskevských jednáních v březnu 1945, kde dostali komunisté příliš mnoho prostoru, o který se již nemínili nechat připravit

Přestože utrpěly obě strany ve volbách porážku, přinesla tato prohra také něco dobrého. V sociální demokracii začalo získávat na síle centristické hnutí v čele s Bohumilem Laušmanem, jehož moc vygradovala na sociálně demokratickém sjezdu v roce 1947, kde byl Bohumil Laušman zvolen předsedou strany. Sociální demokracie se tak začínala stávat do jisté míry nezávislou, ale bylo již příliš pozdě. Strany, které byly od podzimu 1947 v politické opozici vůči Komunistické straně Československa si však vzájemně nedůvěřovaly, což se naplno projevilo v únoru roku 1948.

Pro studium historie Československa v letech 1945 – 1946 a pro lepší poznání politické situace, která zde panovala, je určitě důležité seznámit se s činností a vnitřním vývojem Československé sociální demokracie a Československé strany národně socialistické, k čemuž doufám tato práce přispěla.

9. SUMMARY

The goal of my bachelor thesis is to show the inner development of two political parties - The Czechoslovak National Socialist Party and The Czechoslovak Social Democratic Party in the period May 1945 to July 1946 and to find the reason of their failure in parliamentary election in May 1946. Despite some little difficulties inside the Social

Democratic Party, the reestablishment of both parties was quite quick. The organizational structure of those parties remained the same after the war. Only one new thing, was an inclusion of factory political organisations into the rules of both parties.

While following the ideological unit, the National Socialists were in a much better position than the Social Democrats. There were too many contradictory opinions inside the Czechoslovak Social Democratic Party which became the main reason of the party's failure in the election in 1946. The arguments in the party made the negative influence on electors. Some of them saw Social Democrats in close friendship with Communists, so they rather voted directly for the Communist party. The other electors viewed the Social Democrats as a too radical party, therefore, they rather voted for National Socialists.

The communist election program, which had a lot in common with the governmental Kosický one, was another reason of the Social Democratic's downfall. Due to the controlling of the ministries by the KSC it became sort of autonomous government within an official government while pushing own programmes. Lots of electors thought the programmes came from the official government.

The Social Democratic Party had a very good programme, but the mistake was a non-focus on any specific group of people who would support that. The idea was to be a Party for everybody but in reality it affected nobody. On the basis of facts I have found, I can say that if Social democracy would make the independent politics, it had preconditions to become the second most powerful party in Czechoslovakia. It's because it used to be the most active party (as well as KSC) in the first year after the Second World War. The lack of local organisations (only in 55 % of towns) made as well the negative effect to the elections.

While looking at the National Socialist's situation, the problem weren't disagreements inside the party, but wrong precondition of society development and underestimation of the KSC as a rival. The largest part of society moved to the left and thanks to the Communists press, the National Socialists were set in a negative view and called the „Republic subverters“. National Socialists were overestimating impact of right parties ex-members. Especially, ex-agrarian influence was too small in the villages compared to the one of Communists; that National Socialists had failed among the farmers. Nevertheless, the agricultural programme of National Socialists was of high quality, the party didn't manage to persuade the public about that. They couldn't count with the middle class neither with office workers. Another difficulty in the situation of National Socialists was their restricted field of

activity. According to agreement about the National Front, they could be active only in Czech, while Communists (thanks to Slovakia Communist Party) and Social democrats (thanks to Labour Party) could spread their activities all over Czechoslovakia. Edvard Benes attitude made a big influence to the election. He didn't support any of the candidates and didn't vote at all. According to National Socialists, this was a sign of unlawful behavior (in favour of Communists) because election was compulsory. It was also understood as an indirect injury of National Socialists. The main reason of failure of both political parties was a conference in Moscow in March 1945 where Communists could enforce a lot from their programme and weren't limited in any way.

Despite a defeat of both political parties, there came something positive from the whole situation. Centrist group led by Bohumil Lausman became stronger which could be seen in Social Democratic meeting in 1947, where Lausman was elected as a party leader. Social Democratic Party was slightly becoming an independent but it was too late. Parties, which were since autumn 1947 in opposition against Czechoslovak Communist Party didn't have confidence in each other which became clear in February 1948.

I hope that this thesis helps to understand the history and political situation in Czechoslovakia during the period of 1945 – 1946. It's important to comprehend the activities and inner development of The Czechoslovak National socialist Party and The Czechoslovak Social Democratic Party to get knowledge in this field of interest.

10. POUŽITÁ LITERATURA

Pavel Kosatík, *Čeští demokraté* (Praha : Mladá fronta a.s. 2010), str. 344.

Zdeněk Šolle a kol., *Česká strana sociálně demokratická : Sborník ke 120. výročí založení strany* (Praha : JOB Publishing s.r.o. 1998), str. 145.

Jiří Paroubek a Petr Duchoslav, *Stručné dějiny národních socialistů* (Praha : Columbus holdings, spol. s.r.o. 2011), str. 134.

Jiří Kocián, *Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948* (Brno : Doplněk 2002), str. 263.

Petr Duchoslav, *Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945 – 1948 : od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ* (Praha : Česká strana sociálně demokratická 2010), str. 264.

Pavla Vošahlíková, *Československá sociální demokracie a Národní fronta* (Praha : Academia 1985), str. 218.

Jiří Šolc, *Útěky a návraty : Bohumil Laušman – osud českého politika* (Praha : Naše Vojsko 2008), str. 403.

Prokop Drtina, *Československo můj osud* (Praha : Melantrich 1992), str. 253.

Pavel Horák, *Bohumil Laušman : politický životopis – riskantní hry sociálnědemokratického lídra* (Praha : Mladá fronta a.s. 2012), str. 378.

Jan Křen, *Dvě století střední Evropy* (Praha : Argo 2005), str. 1109.

Jiří Vykoukal a kol., *Východ : vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989* (Praha : Libri 2000), str. 860.

František Klátil, *Republika nad stranami* (Praha : Melantrich 1992), str. 376.

Ondřej Koutek, *Prokop Drtina : Osud československého demokrata* (Praha : Vyšehrad 2011), str. 440.

Josef Tomeš, *Průkopníci a pokračovatelé : Osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878 – 2003* (Praha : Demos 2004), str. 197.

Hynek Fajmon a kol., *Dusivé objetí : Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů* (Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury 2006), str. 151.

Jan Kuklík a kol., *Dějiny českého a československého sociálnědemokratického hnutí* (Praha – Brno : Masarykova dělnická akademie a nakladatelství Doplněk 2006), str. 196.

nestr., *Desatero československého národního socialismu* (Praha : Melantrich 1946), str. 15.

Petr Zenkl, *Národní socialismus věčně živý* (Praha : Melantrich 1946), str. 47.

Petr Zenkl a kol., *Byli jsme a budem : programové referáty ze sjezdu zastupitelstva Československé strany národně socialistické, konaného ve dnech 8. a 9. prosince 1945 v Praze* (Praha : Melantrich 1946), str. 47.

Bohuslav Šantrůček, *Českoslovenští národní socialisté včera a dnes* (Praha : Melantrich 1946), str. 46.

Josef Michálek, *Věrní strážci rodné země* (Praha : Melantrich 1946), str. 22.

nestr., *XIV. valný sjezd československé strany národně socialistické 27. února - 2. března 1947 v Praze : zpráva o činnosti ústředního výboru a ústředního sekretariátu v letech 1938-1947* (Praha : Pragotisk 1947), str. 39.

Zikmund Skyba, *Dělnická ročenka 1946* (Praha : Dělnické nakladatelství 1946), str. 136.

nestr., *Vývoj Čs. sociální demokracie* (Praha : Ústřední výkonný výbor Čs. sociální demokracie 1947), str. 47.

Anna Jungwirthová, *Péče o matku a dítě* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 10.

Bohumil Laušman, *Hospodářská výstavba republiky : průmysl, zemědělství, živnosti a řemesla* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 28.

Blažej Vilím, *Výstavba a úkoly československé sociální demokracie : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 18.

Anna Jungwirthová, *Ženy v československé sociální demokracii : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 11.

Evžen Erban, *Strana a dělnictvo : projev pronesený dne 19. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 12.

Pavel Sajal, *Československá sociální demokracie ve spolupráci se živnostnictvem : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 23.

Vojta Erban, *Zásady československé sociální demokracie : projev pronesený dne 19. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 18.

Václav Majer, *Zemědělci a socialistické hnutí : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 11.

Adéla Bělíková, *My chceme nový lepší řád* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 14.

Oldřich Eduard Berger, *Sociální demokracie a práva Národního shromáždění* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 25.

Bohuslav Kratochvíl, *Strana a inteligence : projev pronesený dne 20. října 1945 na XX. manifestačním sjezdu československé sociální demokracie v Praze* (Praha : Československá sociální demokracie, Propagační oddělení 1946), str. 13.